Цуг орн-нутгудын пролетармуд, негдцхәтн!



ХАЛЬМГ ҮНН

1920 җил әклҗ һарсмн

КПСС-ин Хальмг таңһчин комитетин, Хальмг АССР-ин Деед Советин болн Министрмүдин Советин орган

Мөрн җил 1990 Така сарин 20 Басң өдр

№ 136. (11149). Үнь 3 деншг.

Советск Союзин Коммунистическ партин УСТАВ

КПСС-ин XXVIII СЪЕЗД ДЕЕР БАТЛГДВ

Советск Союзин Коммунистическ парть — цуг күмн-әмтин зөөрәр болн коммунистическ идеалар уллгдсн программн күцлмүдиг бәәдл-жирһлд тохралһна төлә сән дурни эклцәр СССР-ин гражданмудыг негдүлжәх политическ организац. Марксин, Энгельсин, Ленинә идеймүдиг үүдәгч кевәр делгрүләд, олна девшлттә ухан-тоолврин күцәмжсиг оләлад, интернационализмиг харсад, эн парть эврәннь күцл гиж орн-нутгт гумани, демократическ социализм үүдәлһиг, күүнә сулдан, цуг халхич делгрлтин төлә таал тетклһиг тоолжана. КПСС көдлмшч классин, крестьянствин, интеллигенцин болн социалистическ хаалһд итклтә социальн нань чигн багмудын сә хәәлһиг тохраж харсжана, гражданск зөвшәрсн бәәдл болн олн келн-әмтин советск обществин хамцлтыг күцжәнә.

КПСС эврәннь көдлмшән Программин болн Уставин улл күцәнә. Парть, терүнә цуг организацс СССР-ин Конституцин, союзн, автономн республикүдин Конституцсин болн советск закадын кемҗәнд үүлднә.

I. Партин гешүд, теднә зөв болн даавр

1. 18 нас күрсн, партин программиг таасжах болн Уставиг күцәжәх, терүнә эклц организацсин негнднь көдлжәх, партиг материальн средствсар дөңнжәх СССР-ин гражданин КПСС-ин гешүн болж чадхмн.

2. Партин цуг гешүд әдл зөвтә. КПСС-ин гешүн иим зөв эдлнә: партин дотр-дундын болн һазадын политикин, партин дотр-дундын бәәдл-жирһлин төрмүдиг темлглж зааһад, тер туст сулдан күүндвр кех, шиидврмүд белдлһнд орлцх, эврәннь олна үүлдврт партийн организацин дөңнлт болн харслт олзлх, партийн органмудт суңһх болн суңһгдх, теднә көдлмшин тускар зәңглһ авх, партийн ямаран чигн органд болн ямаран чигн коммунистд үнлһ өгх, терүг шалһх, ямаран чигн партийн инстанцд әрлһс болн сүв-селвгүд орулж өгәд, терүнәс хәрү авх, терүнә сүв-селвгәр, эс гиҗ терүнә үүлдврин эс гиж бийән бәрлһнә туск төрәр күүндвр болҗасн цагт партийн органа көдлмшт орлцх.

Конституцла болн советск закадла ирлцәтәһәр үүлдврнь күцәгджәх олна организацсин болн жисәдин көдлмшт орлцх зөв коммунист эдлнә. КПСС-ин гешүн талдан партьд бәәх зөв уга.

3. КПСС-ин гешүн эврәннь политическ болн культурн кемжәһән өөдлүлх, партин идеймүдиг цәәлһж тархах, терүнә программн күцлмүдт күрлһнә болн обществд нүүрлгч орм тетклһнә төлә ноолдх, улсин иньгллтиг батрулх, күч-көлсч коллективст болн әмтн дунд КПСС-ин политическ үзг-хаалһиг дүсүлж күцәх, партийн шиидврмүдиг күцәх, гешүдин партийн мөңгнә тәвц өгх, күч-көлсәрн үлгүр болх, законностиг болн олна моралин кемҗәг күцәх зөвтә.

4. КПСС-ин гешүнд орулж авлһн онц-онцар, . орҗах күүнә әрлһнә ашт күцәгднә. КПСС-ин гешүнд орулж авлһна туск шиидвриг эклц партийн организацин хург батлж авна, энинь товчлгч шиидвр болна. Эклц парторганизацин тоолврар КПСС-т орҗах күүнә төлә нег җил күртл болзгта сөрж хәләлһнә болзг, тер мет партин хойр гешүнә иткүллһн тогтагдж чадхмн.

КПСС-т нег янзта партийн билет үүлднә, партин гешүдиг тоод авлһна диг-даран КПСС-ин ЦК-һәр тогтагдна.

Коммунист көдлмшин һазртан эс гиж терүнә седкләрнь болн эклц организацин зөвшәләр бәәх һазрарн партийн тоод орж чадҗана.

Партьд баһ гихдән 30 җил шунмһаһар үүлдсн КПСС-ин гешүнд эклц партийн организацин шиидврәр «КПСС-ин ветеран» гидг күндтә нерн зүүлһгдж чадхмн.

Кемр партин гешүн әрүл-мендин бәәдләрн эс гиж насарн партийн бәәдл-жирһлд күцц кемжәнд орлцж чадшго болхла, тусли терүнә әрлһнәс иштә эклц партийн организац терүг дангин көдлмшәс болн гешүнә мөңгнә тәвц өглһнәс сулдхж чадхмн.

5. КПСС-ин Уставин некврмүдлә эс ирлцжәх үүлдврин болн бийән бәрлһнә төләднь партин гешүниг КПСС-әс һарһлһнас иштә эклц партийн организацин седвәрәр эс гиҗ деер бәәх партийн органа сүв-селвгәр КПСС-ин гешүн боллһн уурулгдна.

Тер мет КПСС-әс эврә дурарн һарчахин тускар партин гешүнә орулж өгсн әрлһәр партин гешүн боллһн уурулгдна, тиим әрлһн эклц партийн организацд хәләгднә.

КПСС-ин гешүнд орулж авлһна эс гиж партяс һарһлһна цагт батлж авсн шиидвр, кемр терүнә төлә эн организацин тоод бәәх коммунистнрин өрәл һарнь дууһан өгсн болхла, йоста шиидвр болж тоолгдна.

Партийн дисциплиг болн олна моралин кемжәг эвдсн партин гешүдин туст партийн сурһмжин болн үлмәһән күрглһнә үүлдврмүд шалһгч темдгүдин эс гиж шоодврин бәәдлд олзлгдж чадхмн.

Партяс һарһгдсн эс гиж шоодвр авсн күн партин бүртклһнә органмудт апелляц орулж чадх зөв эдлнә. Апелляц терүг орж ирснәс нааран хойр сарас үлү биш болзгт хәләгднә.

(Чилгчнь 2-ч халхд).

Советск Союзин Коммунистическ партин XXVIII съездин тогтавр

КПСС-ин XXVIII съездин делегатнрт өгчәх даалһвр

КПСС-ин XXVIII съезд орн-нутгин болн партин төлә негинь йилһгч цагт болв. Политическ тооцан, КПСС-ин ЦК-н тооцаһар авсн резолюц, КПСС-ин XXVIII съездин «Гумани, демократическ социализмур» гидг программн герчллһн, КПСС-ин Устав, съездин батлж авсн нань чигн документс партин хамцлтын, шинрҗәх обществд чинрәрн шин кемҗәнд тер һарлһна төлә сән ул тогтажана. Хамгин күнд болн дааврта цем эклҗана — батлж авсн шиидврмүдән бәәдл-жирһлд тохралһн.

Партийн организацст, күч-көлсч коллективст, олнд зәңглһнә средствст съездин шиидврмүдиг шунмһаһар цәәлһх болн пропагандлх даалһвр эврәннь делегатнрт КПСС-ин XXVIII съезд өгчәнә.

Партин хөвин төлә, орн-нутгт политическ бәәдлиг батрулхин төлә съездин документсин принципиальн чинринь медүлж цәәлһж өгх кергтә.

Бәәрн һазрмудт бүрдәмжин-политическ болн идеологическ көдлмшиг оңдарулһнд туслц бийснь орлцх, КПСС-ин XXVIII съездин шиидврмүд күцәлһәр тодрха керг-үүлдврмүд ухалж авлһнд болн күцәлһнд эврәннь суңһврин округудын партийн комитетмүдт болн эклц организацст сәәнәр нөкд болх зөвтә.

Цагин некврлә болн хүврҗәх политическ системд партин шин бәәдллә ирлцх зөвтә КПСС-ин иргч Программин учр-утхин тускар өггдсн сүв-селвгүдәр партьд келрг-тәрин күүндврин седврчнр болн бүрдәәчнр болх зөвтә.

КПСС-ин ЦК, КПСС-ин ЦКК, союзн республикүдин Компартьсин ЦК-с, партин крайкомс, обкомс, окружкомс, горкомс болн райкомс партийн комитетмүдин ирлцңгү пленумсин болн комиссьмүдин көдлмшт, КПСС-ин XXVIII съездин шиидврмүдиг кецәлт угаһар болн дүсүләд күцәлһнә ил көдлмшт съездин делегатнриг орлцуллһиг хәләх зөвтә.

КПСС-ин XXVIII съездин резолюц

Чернобыльск АЭС-т болсн зеткртә йовдлд болн терүнә ашиг уга келһнә көдлмшин йовудт өгсн политическ үнллһнә тускар

Бидн, КПСС-ин XXVIII съездин делегатнр, Чернобыльск аюлас көлтә зетңрлә харһсн Белоруссин, Украина, Әрәсән Федерацин саяд әмтнә зовлңгинь сәәнәр меддг болн хувалцад, терүг цуг мана улсин зовлң гиж тоолжанавидн.

АЭС ухалж һарһлһнд, тосхлһнд болн олзллһнд орлцсн зәрм нүүрлгч номтнрин, министерствсин болн ведомствсин һардачнрин дегд бий-дән итксн деегүр сананас болн даавр уга йовдлас, ато-

Аюлла харһсн районд социальн чинвртә бәәдл нкдҗәнә. Чинвртә бәәдл өслһнд Чернобыльск аюлын кесг тәриг удан цагт болн бәвүчр угаһар нууһад бәәснь, терүг әдл бишәр үнлснь, нег үлү медицинск халхар, керг-тәрин заавта бәәдлин

келһнә йовудт зовлң үзсн цуг гражданмудт, тер тоод цергә улст, цань угаһар килмҗән өгх кергтә.

Аюлла харһсн районын әмтнд хамгин икәр килмҗән болн оньган өгтн гиж, тед-

КПСС-ин XXVIII съездин резолюц

БАҺЧУДЫН ТУСТ КПСС-ин ПОЛИТИКИН ТУСКАР

Социалистическ обществин, Коммунистическ партин хөв-жирһл ик кемҗәнд баһчудас иштә йилһгднә. Терүчудас иштә шунмһа хәләц, социальнә шунмһа хәләц, социальн бәәдл кесг тоотарн орн-нутгт политическ бәәдлиг йилһнә.

Дорас өсҗ йовх үйин туст олз-туста, ни-неги политик ухалҗ тогталһиг болн иднь күцәлһиг түргдүлх кергтә гиҗ съезд тоолҗана. Тер политик онц күүнә цуг халхин делгрлтин төлә, баһ пасхин делгрлтин төлә, баһ пасхин эмтнә бәәдл-жирһлин күцлмүдиг күцәлһнә, теднә политическ, социальн-экономическ шунмһа үүлдврт орлцлһна төлә илт таал болн урмд үүдәлһиг теткх зөвтә.

1. Баһчудын туст КПСС-ин политикин түрүлгч зәрүллтс. Баһчудын туст партин политик эн политикиг государственн органмуд ухалҗ белдлһнд болн күцәлһнд партийн организацс болн коммунистнр орлцлһна, тер мет баһчудла тедна кеҗәх эрк биш көдлмшин эв-арһар күцәгдх зөвтә гиҗ съезд тоолҗана. Эн көдлмш баһ наста үйд күццднь итклһна, баһчуд болн терүнә организацс политическ үүлдвр тустан күцәлһиг күндллһна, теднә керг-төрмүдт хажуһас орлцлһиг бурушалһна ул-сүүрт күцәгдне.

Баһчудла өргн күүндвр келһиг, социалистическ хаалһ шүүҗ авсн баһчудын цуг организацсла болн жисәдлә нөкцлт бәрлһиг КПСС дөңнҗәнә, олна чидлмүдин хамцлтын үзг бәрҗәх баһчудын негдлтсиг дөңнхәр бәәнә Баһчудын төрмүд хаһллһнд государственн органмудын болн олна организацсин күчллтиг негдүлхин төлә съезд дууһан өгчәнә.

Баһчуд дунд эврәнь шунмһа көдлмшәрн КПСС үүлдврин терүнә программиг баһчуд дөңнлһиг күцх, партийн зергләнд шин чидлмүд орҗ ирлһнә төлә таал тогтах, политическ болн олна үүлдврт теднд ил дәнгән күргх, терүнә ашт олна болн государственн бәәдл-жирһлин цуг халхсиг насадь баһруллһна төлә таал тогтагдх.

Эрдм-сурһулин болн культурин халхсин түрүлгч делгрлтиг, баһчуд дунд социалистическ идеймүд, цуг күмн-эмтнә зөөр батллһиг, Советск Союзин улсин келн-эмтин болн культурн авъясмудыг теднд түүнәр дасж авлһна улд көвүдт болн күүкдт патриотическ, гражданск авг-бәрц, Төрскн харслһнд белн боллһиг сурһмжллһиг КПСС дөңнҗәнә. Өрк-бүлин шагшавдын ул-сүүриг делгрүллһн болн батруллһн, дорас өсҗ йовх үйиг сурһмжллһнд терүнә тәвциг өөдлүллһн олна сурһмжин ульнь болх зөвтә.

Баһчудын туст партин политикин төрмүдәр КПСС-ин ЦК-н, бәәрн партийн комитетмүдин комиссьмуд үүдәлһн туста болх гиҗ съезд тоолҗана.

2. Баһчудын туст КПСС-ин политикиг күцәлһнә эв-арһ. Баһчудын политикиг тогталһна болн күцәлһна, регинональн болн келн-эмтнә онцрлтыг учртан авчах олз-туста социальн, экономическ, юридическ эв-арһ государств цуг кемҗәнд, селәнә болн поселкин Советәс авн СССР-ин Дәәд Совет болн СССР-ин Министрмүдин Совет күртл, тогталһиг съезд дөңнҗәнә, баһчудын төрмүдәр үүлдҗәх законодательн болн күцәгч йосна органмудт бүрдәцс тогтахмн гиҗ тоолҗана. Баһчудын политик тогталһнд болн күцәлһнд баһчуд бийснь шунмһаһар орлцлһн ик чинртә, болв эн туст ВЛКСМ-д, баһчудын нань чигн организацст баһ наста үйин туст бәәх государственн даалһврмуд зүүлһгдх зөв уга.

Баһчудын государственн политикин ниит эклцсин тускар СССР-ин Зака болн союзн республикүдин закад түргәр батлҗ авх кергтә, баһчудын туст ирлцҗәх нормативс болн социальн үзмҗс ухалҗ белдлһиг, социальн-экономическ делгрлтин союзн, республиканск болн регинональн зураст шинҗлһн баһчудын энгс оруллһиг түргдүлх кергтә гиҗ съезд тоолҗана.

3. Баһчудын социальн төрмүд хаһллһн. Баһ наста үйин духовн болн физическ делгрлтин; үрнә зөвиг тетклһнә болн харслһна; баһчудыг көдлмшәр теткллһнә болн терүг күч-көлснд белдлһнә; баһ наста инвалидмүдиг олна реабилитацин; бичкдүдин болн баһчудын төлә эд-тавр болн туслмҗ зарһлһиг өргҗүллһнә; баһчудын көдлмшиг учртан авч гермүд тосхлһна; баһчудын өрк бүлмүд дөңнлһнә; баһ наста бичкдтә эмтиг хәәҗ авч, тедниг делгрүллһнә; нарт делкән баһчудын залһлдаг делгрүллһнә; баһчудын предпринимательствиг делгрүллһнә цуг государственн, республиканск болн регинональн программ тогталһиг болн күцәлһиг түргдүлхмн гисн баһчудын некврлг съезд дөңнҗәнә. Эн программсиг нег күцлгәһәр союзн болн бәәрн бюджетмүдин мөңгәр финансировать кех кергтә. Баһ наста гражданмуд болн баһчудын өрк-бүлмүд эврәнь жилищн төрмүд хаһллһна, өдгә цагин профессиональн белдвр, эрдм-сурһуль, тер тоод межнатц авлһна төлә дем, льготн өгнә олзлх зөвтә. Баһчудт социальн дөң күргәлһнә систем үүдәлһәр комсомольн седвәриг делегатнр таасҗана, эннь олна-государственн өргн социальн цергллтин нег хүвнь болҗ чадхмн гиҗ тоолҗана. Баһчудын зөв-йосна даавр күцәлһиг гуманизировать кех кергтә, теднд дунд эркдлһнә, наркоманя йовдлмудла шунмһаһар ноолда кехмн.

Баһчуд жирһлин хаалһан эклҗәх цагт, рынкин экономикд орлһна таалд обществ баһчудт дөң болх, тер төләд зөв-йосна кергтә ицлмүд теткх зөвтә.

СССР-ин Президент баһчудын төләд сән бүрдәлһиг, хамгин чинртә зәрүллсәр баһчудын президентск программс күцәлһиг съездин делегатнр дөңнҗәнә, эн сәкд орлцхин туск төр хәләх даалһвр КПСС-ин ЦК-д өгчәнә.

4. КПСС-ин болн ВЛКСМ-ин хоорндк хәрлцән. КПСС ВЛКСМ-д эврәнь политическ союзникиг, партьд идейн өөрхн, обществиг хүврүллһнә эврәнь программс күцәлһнд терүнд дөң болҗ чадх организац үзҗәнә.

Гуманн, демократическ социализм тогталһнд шунмһаһар орлцх, ондаруллһна идеймүдәр баһчудын жисәг хамцулх, социалистическ хаалһ шүүҗ авсн организацсла ниицҗ үүлдх, демократическ цуг жисәдлә болн организацсла күүндвр болн нөкцлт делгрүлхәр бәәх ВЛКСМ-ин зүткмҗиг, эннь терүнә XXI съездәр батлгдла, съезд дөңнҗәнә.

Политическ йовцин күцц зөвтә болн тоомсрта орлцачнь болхд КПСС комсомолд нөкд болх, обществин кергүд заллһнд терүнә зөвинь болн арһинь өргҗүллһиг күцх, советск баһчудын тустан үүлддг олна-политическ организац гиҗ ВЛКСМ-ла үр-иньгин нөкцлтин болн хоорндан залһлдҗ үүлдлһнә ул-сүүрт хәрлцәһән бүрдәх. Партин политик белдлһнд болн күцәлһнд терүнә эрк биш орлцлһна туст партьсоньмслтта бәәнә.

Ниицәг бүрдәмҗин-политическ халхар шинрүллһнд, терүнә бийинь делгрлтин, баһ наста эмтнә онцрлтла болн ухан-седклә ирлцҗәх көдлмшин янзиг болн эв-арһиг ясруллһна төлә таал үүдәлһнд залгдсн комсомольн илт ишкдлмүдиг КПСС-ин съезд дөңнҗәнә. Зуг баһчудын сә хәәлһиг тохрачах болн харсҗах, тустан үүлддг, демократическ болн секәтә организацас, терүнд баһ наста коммунистнр шунмһаһар көдлдг организацас КПСС бийән шиноуллһна төлә чидл авч чадхмн.

Кадрмуд сурһлһнд бәән шинәс белдлһнд, баһчудын ниицәнә материальн керц батруллһнд болн делгрүллһнд, газетмүд болн журналмуд барлҗ һарһлһнд, көвүд болн күүкд дунд көдлмш кехин төлә олнд зәңглллһнә болн эврә нань чигн эв-арһ олзллһнд парть ВЛКСМ-д кергтә дөң күргх. Баһчудын олн зүсн багмудын төлә хәләгдсн партийн газетмүд болн журналмуд барлҗ һарһлһиг бүрдәлһн туста болхмн.

Бичкдүдин жисәнә демократизацин КПСС дөңнҗәнә. В. И. Ленинә нертә Цугсоюзн пионерск организациг шинрүлх кергтә гиҗ дөңнҗәнә. Онц күүнә делгрлтд йосндан дөң болдг, социальн болн художественн үүдәлтд орлцулдг, социалистическ Төрскнә граждании сурһмҗлдг организац эн болх зөвтә. Государственн йосна органмудт парть бичкдүдин сә хәәлһиг харсх, теднлә кедг көдлмшин материальн кергиг батруллһна болн делгрүллһнә төлә килмҗән өгх.

Баһчудла кедг көдлмшин төрмүдиг КПСС-ин ЦК-н болн ВЛКСМ-ин ЦК-н, бәәрн партийн болн комсомольск комитетмүдин хамцу пленумст хәләснь туста болх гиҗ съезд тоолҗана.

• • •

Төрскнә туужин нәрн эргц келһнә кемд мана партьд болн улс дунд бәәх цуг үүлдгч, шунмһа, девшлттә тоот советск баһчудын, Ленинск комсомольн шунмһа дөңлт авх гиҗ КПСС батар иҗәнә.

Административн - командн системин таалд орн-нутгин урдк һардвр атомн энергетикин болн экстремальн бәәдлд эмт харслһна халхд научн-техническ политик ухалҗ авлһнд ик алдг һарһв. СССР-ин Минэнерго, Минсредмаш, Минздрав, Госкомгидромет, Госатомэнергонадзор, науксин Академь, гражданск харслт эмтнә эмнд болн эрүл-мендд әәмшг уга бәәдл теткҗ чадсн уга, эрк биш түрүлҗ күцәгдх керг-үүлдврмүд батлҗ авхдан белн биш бәәҗ. Эн төрәр бәәх материалмудыг хәләхин төлә СССР-ин Прокуратурт орулҗ өгхмн. КПСС-ин Центральн Бүртклһнә Комиссьт ирлцигү коммунистнр партийн даавр даалһна туск төр хәләх даалһвр өгхмн.

ми электростанцс тэрүц [illegible] шг уга гиҗ теднә иткүллһнәс көлтә бачм бәәдлд көдлмш кедг государственн систем уга болҗана.

КПСС-ин ЦК-н Политбюро, СССР-ин Министрмүдин Совет, Украинә болн Белоруссин Компартьсин ЦК-с, УССР-ин болн БССР-ин Министрмүдин Советмүд зеткртә йовдлын кемҗәһинь, терүнәс көлтә һарад чигн бәәх ашинь цагтнь үнлсн уга, радиоактивн бузрдсн һазрт эмтнә әәмшг уга бәәлһнә государственн концепц ухалҗ авлһар болн күцәлһәр чаңһ керг-үүл күцәсн уга гиҗ КПСС-ин съезд темдглҗәнә.

Цуг эн тоотас көлтә партьд болн государствд, КПСС-ин ЦК-д болн правительствд эмтн иткдгнь баһрҗана, тер органмудын тоомсрнь баһрҗана.

тускар эмтнд чикәр, медгдгәр баһар зәңглснь үлмәһән күргв.

Чернобыльск АЭС-т болсн зеткртә йовдлын ашиг уга келһәр батлҗ авсн керг-үүлдврмүдиг съезд му болн баһ гиҗ тоолҗана.

Съезд иигҗ тоолҗана:

— Чернобыльск АЭС-т болсн зеткртә йовдлын ашиг уга келһәр СССР-ин Дәәд Советин батлҗ авсн государственн союзн-республиканск программиг ил бәәдлд күцәлһнә туст коммунистнр-һардачнр онц даавр даах зөвтә;

— радиоактивн бузрдсн регионмудт бәәх эмтнә эрүл-мендинь харлһар түдл уга цуг керг-үүлдврмүд күццднь күцәх, әәмшгтә зоймудас эмтиг нүүлһх, бичкдүдт Чернобыльск зовлңгин ашинь уга нл эрк биш кергтә жилиин болн бәәцин таал тогталһнд, медицинск, хулд-гүүлгнә, коммунальн теткврин төрмүд хаһллһнд килмҗән болн онц ган өгтн гиҗ цуг кемҗәнә Советмүдин улсин депутатнриг, күч-көлсч коллективсиг, олна организацсиг болн жисәдиг съезд дууджана.

Бузрдсн һазрт бәәх бичкдүдин эрүл-мендинь батруллһна керг-үүлдврмүд күцәх шишлң күцлтәһәр партийн бюджетәс 500 сай арслң һарһҗ өгх даалһвр шин хаһин КПСС-ин Центральн Комитетд съезд өгчәнә.

Чернобыльск зовлңла зәлһлдата олн зүсн төрмүд хаһллһнд, терүнә ашинь невчк гиигрүллһнд илә дөңгән күргәлһнд туслн бийстн орлцтн гиҗ орн-нутгин олн эмтиг, делкән сообществиг бидн сурҗанавидн.



Троицк арсна завод — Хальмгин ик предприятьсин негнь мөн. Энд кегдсн продукциг мана республикин болн хоша бәәх областьмудын болн краймудын эмтн сәәнәр медвә, таасҗ хулдҗ авна. Өдгә цагт предприять һазадын орн-нутгудын фирмслә нөкцҗ көдлҗәнә. Тегәд энд өөдән һардта болн ицгтә оборудовань углгдҗ тәвгджәнә. Үлгүрнь, ода энд югославск «Кострой» фирмин машид көдлҗәнә. Эн машид арс эд-бод кеһәчкрт йир икәр таасгдна. Һазадын фирмсин оборудовань олзлдг болсна хөөн продукцин чинрнь зөвәр ясрв.

ЗУРГТ: Троицк арсна заводын ишкәч Т. М. Устинова.

В. Морозовин цоксн зург.

Элст балһснд болх субботникд орлцачнрур кесн дуудвр

Иир олн гражданмудын сүв-селвгинь, зәрм күч-көлсч коллективсин седвәринь учрт авад, улсин депутатнрин Элст балһсна Советин президиум 1990 жилин така сарин 21-д Элстин предприятьмудг цуг балһсна субботник кех болҗ шиидв.

Терүнд шингәсн мөнгн «Җаңһр» эпосин 550-ч өөнд нерәдгдсн байрин керг-үүлдврмүд күцәлһнд олзлгдхмн, терүнә төлә Жилсоцбанкин 000142240-ч счетд орулҗ өггдхмн.

Субботник «Җаңһрин» өөн күртл балһсна кеңтаалынь ясруллһар бүрдәгдҗәх сар хонгин эклцлә харһҗана. Эн сар хонг така сарин 20-д экләд,ноха сарин 26-д төгсхмн.

Энүнәс иштә субботник келһәр бәәх штаб цуг күч-көлсч коллективсиг, уульнцсин болн гермүдин комитетмүдиг, балһсна эмтиг эн өдр субботникд һартн гиҗ дууджана. Цуглрсн дала хогбогиг авч хайх, буг өвс чавчҗ хайх кергтә, тиигчкәд цааранднь балһсан дангин цевр-цеерәр бәрх кергтә. Сар хонгин дотр административн гермүдиг, эмтн бәәдг гермүдиг цаһалһх, ширдх кергтә, хашасинь ясх кергтә. Коммунальн цергллтс предприятьмүдлә болн организацсла хамдан үлдсн цагин эргцд цуг көдлмшиг дуусх, энд-тенд бәәх олн зүсн нүкиг, траншеймүдиг булад уга кех зөвтә.

Иим көдлмш эрк биш кех кергтәг Элстин эмтн меджәдг болх, тегәд субботникд цуһарн шунмһаһар орлцх гиҗ нәәлҗәнәвидн, тиигхлә бидн мана улсин ончта байриг сәәнәр тосҗ чадхвидн.

Сар хонгин туршт бидн радиоһар болн газетмүдт балһсна кеңтаал ясруллһна йовудын тускар зәңглләд бәәхвидн.

Субботник келһнә штаб

Советск Союзин Коммунистическ партин УСТАВ

(Чилгчнь. Эклцнь 1-ч халхд.)

II. Партин дотр-дундын демократь

6. КПСС идейн ни-негн седклин болн партийн үүрллhнә, партийн бәәдл-жирhлд бийән тустан заллhиг, партин болн онц коммунистин сә хәәлhиг, партин олна йотин болн седвәртә дисциплн зүүцүллhиг теткжәх демократическ централизмин принципин ул-сүүрт бәәж үүлднә.

Ухан-тоолвран сулдан медүллhн, олн зүсн хәләцс болн платформс хоорднь дүнцүллhн, ил шалhлhн болн бийән шалhлhн партьд теткгднә. Онц организацсин кемжәнд, бүклдән КПСС-т олна болн партийн бәәдл-жирhлин эрко тәрмүдәр зүткән болн референдум бүрдәгдж чадхмн. Эдн hардгч болн күцәгч органмудын седвәрәр, тер мет ирлцнгү организацин hурвна кесн нег хүвәснь бaһ биш гешүдиг негдүлжәх партийн организацсин неквrәр эдн бүрдәгднә.

7. КПСС-ин цуг организацс, эклц организацас авн экләд, партин политик ухалж белдлhнд орлцна. Эврәннь дотр-дундын бәәдл-жирhлиг болн үүлдвриг тогталhнд эдн тустан үүлднә. Партин программ күцлмүдлә эс сәрлцжәх болн КПСС-ин Уставар өггдсн күцц зәвин кемжәнд батлж авгдсн теднә шиидврмүдиг, персональн кергүдәр батлж авсн шиидврмүдәс нань, деер бәәх органмуд уурулж чадхш. Хоорндан эс зәвшәрсн саамд эдн дундас ямаран чигн орган зүткәтә тәриг хаһлхин төлә эклц партийн организацст, эрк биш коммунистнрт сурвр тәвх эс гиж референдум кех зәв эдлнә.

8. Партийн организацсин болн партийн органмудын көдлмш коллективностин болн персональн даврин эклцәр, субъективизмиг болн йосиг нег hартан бәрлhиг бурушажах бәәдлд күцәгднә.

Партьд hардгч органмуднь хамцу хург, конференц, съезд болжана. Кемр теднд партийн организацин гешүдин өрәлнь орлцхла, тооцан болн сунhвр кегдсн цагт — партийн организацин гешүдин эс гиж сунhгдсн делегатнрин hурвна кесн хойр хүвәснь бaһ биш то әмтн орлцхла эдн күцц зәвтә гиж тоолгдна. hардгч партийн органмуд күцәгч органмуд (бюро, комитет) болн бүртклhнә органмуд (бүртклhнә комиссь) сунhна.

Партийн органмуд көдлмшин hоллгч зәрүллтсәр дангин үүлддг эс гиж цаг зуурин комиссьмүд болн көдлмшч багмуд бүрдәж чадхмн, тер мет теднә үүлдврт коммунистнр болн талдач гражданмуд орлцлhна талдан янзс олгдна.

9. Партин организацс, сунhгддг органмуд иләр үүлдәд, партийн шиидврмүдлә ирлцәтәhәр партийн хургудын, конференцсин, съездмүдин, күцәгч болн бүртклhнә органмудын сүүрмүдин ил бәәдлиг, теднд партийн бар орлцлhиг, документсин, стенограммсин, батлж авсн тогтаврмудын проектс болн нань чигн материалмуд барллhиг теткнә. Партийн комитетмүд, эклц парторганизацс коммунистнрт болн деер бәәх партийн органмудт эврәннь үүлдврин тускар тасрхан угаhар зәнглнә. Коммунист эврәннь эклц организацин бюрон эс гиж парткомин сүүрмүдт орлцх зәв эдлнә. Сунhгддг партийн органа гешүд теднә медлд бәәх органмудын сүүрмүдт сулдан орж чадна, тер мет партийн органа болн терүнә аппаратын олзллhнд бәәх документсиг олзлх зәв эдлнә.

10. Партин hардгч, күцәгч болн бүртклhнә органмуд сунhгдна. Эдн нуувчар дууhан өгч сунhгдна. Дууhан өглhнә спискд ямаран чигн то кандидатурмуд орулгдна. Сунhврин цагт партин гешүд кандидатурмудыг кемжәллhн угаhар, тер дотр бийиннь кандидатур темдглж бәәх зәв эдлнә. Хургт, конференцд, съездд, партийн комитетин, бүртклhнә комиссин пленумд дууhан өглhнд орлцсн КПСС-ин гешүдин өрәл hар дууhинь авсн кандидатнр сунhгдсн болж тоолгдна.

Районн, балhсдын, округудын, областьмудын, крайн[illegible], республикүдин конференцст, союзн республикүдин Компартьсин съездмүдт, цугармейск конференцд болн КПСС-ин съездд делегатнр кандидатурмудыг эрк биш эклц партийн организацс темдглллhнә, зокал мет партийн округудар коммунистнр цугтан дууhан өглhнә бәәдлд сунhгдна.

Партийн комитетмүд болн бүртклhнә органмуд, конференцст болн съездмүдт делегатнр сунhлhна диг-дараг эклц бәәри партийн организацсин шиидврмүдин улд ирлцнгү партийн комитет йилhна.

Деер бәәх партийн органмудын ханьд орулгджах кандидатурмудар эклц партийн организацс сүв-селвгүдән орулх зәв эдлнә, эн органмуд бүрдәжәх конференц, съезд тер сүв-селвгүдиг хәләнә. Партийн комитетмүд, бүртклhнә комиссьмүд, тер мет дор бәәх организацс эврәннь ко[illegible]

әгддг болн бәәх hазртан негддг эклц партийн организацс партин улыг тогтана. Партин бүрдәцд бас тер мет союзн республикүдин Компартьст негддг районн, балhсдын, округудын, областьмудын, краймудын, автономн республикүдин республиканск партийн организацс орна.

Коммунистнрин седвәрәр парторганизацсин сегләтрмүдин советмүд, партийн клубмуд, теоретическ семинармуд, зүткәнә цутхлнгуд, партин ветеранмудын советмүд болн соньмслтарн болн тәрмүдәрн негддг коммунистнрин ниицлтсин талдан янзс үүдәгдж үүлдж чадхмн. Эклц партийн организацс боллго, КПСС-ин программ заавраар ул кеж, тедн олн зүсн тәрмүдәр күүндвр кеhәд, терүгәр эврә хәләцән темдглнә, эврәннь селвгүдән болн проектмүдән ямаран чигн девскгин партийн комитетд хәләгдтхә гиж орулж өгнә.

Эврә дотр-дундын закрмжта фракцс КПСС-т үүдәж болшго, зүткәнә йовудт платформсарн негдх коммунистнрин зәвиг тернь межәлжәхш.

Партин эклц организацс

17. КПСС-ин hурвн гешүнәс бaһ биш күн бәәхлә эклц партийн организацс теднә хургин шиидврәс иштә үүдәгдж, партин ирлцнгү райкомд, горкомд темдглж бичгднә.

Эврәннь ханьдан эклц партийн организац партийн багмуд болн цехов организацс үүдәж чаджана. Сүүлдкднь терүнә шидврәр КПСС-ин гешүн боллhна тәрмүдәр эклц партийн организацсин зәв өггдж чаджана.

Тодрха тәрмүдиг болн эврә үүлдврин таалыг учрт авлhтаhар эклц партийн организацс партьд орулллhна болн КПСС-ин гешүн боллhиг уурулллhна, эврәннь бүрдәцән, көдлмшин зәрүллтән болн эв-арhан, хургуд, политическ акцс келhнә кем-болзгиг болн диг-дараг, финансов эдл-ахун үүлдвриг йилhнә тәрмүдиг бийснь хаһлна, советск болн олна организацсла хәрлцәhән тогтана.

Эклц партийн организацс партийн шиидврмүдиг олнд цәәлhж, бәәдл-жирhлд тохрана, күч-көлсч коллективст болн бәәх hазрт партин идеологическ, политическ болн бүрдәмжин үүлдвриг тохрана, экономическ болн социальн тәрмүд хаhллhнд нилчән күргнә, социальн әдл зәвиг харсна.

Эклц партийн организацс партийн съездмүд, конференцс, партийн комитетмүдин пленумс белдгдсн кемд документмүдин проектмүд темдглх, тәвгдсн тәрәр тодрха хәрү өгх зәвтә ямаран чигн партийн органа шиидврин туст хәләцән медүлх зәв эдлнә. Теднд тоод бәәх эс гиж тер органмудт селвглсн коммунистнриг цуг девскгүдин партийн органмудын ханлс хәрү дуудж авхин туск селвгән тедн орулж чаджана.

18. Өдр-бүрин көдлмш күцәхин төләд эклц партийн организацин хург (конференц) хойр-hурвн жилин болзгар партийн бюрог (комитетиг) болн терүнә секләтриг, бас тер мет коммунистнрин хәләцәс иштә бүртклhнә (шүүврин) комиссиг сунhна. Арвн тавн коммунистәс бaһ тоота әмтн бәәдг партийн организацст хургт темдглгдсн болзгар болн диг-дараhар эклц партийн организацин секләтр болн терүнә дарук, партийн багмудт — партгрупорг сунhгдна.

Партин районн, балhсдын, округудын, областьмудын, краймудын болн автономн республикүдин республиканск организацс

19. Эклц организацсиг тусли негдүлдг районн болн балhсдын партийн организацс партин түшг болгч бүрдәгч звено болжана.

Районн, балhсна партийн конференц тавн жилә болзгар районн, балhсна партийн комитет, бас тер мет бүртклhнә комиссь сунhна. Партийн комитетин шиидврәр, ирлцнгү бүртклhнә комиссин селвгәр эс гиж заасн организацин hурвна кесн [illegible]

КПСС-ин ЦК-н Политбюрон принципиальн шиидврмүд, кемр союзн республикүдин компартьсин тускар келгджәхлә, теднә күцц зәвтә әлчнр орлцлhтаhар хәләгднә. Кемр батлж авсн шиидврлә эс зәвшәрхлә союзн республикин компартин Центральн Комитет тер шиидвр күцәлhиг бурушаж, зүткәтә тәрмүдиг КПСС-ин ЦК-н пленум деер эс гиж КПСС-ин ЦК-н болн ЦКК-н негдсн пленум деер хәләлhиг некх зәв авна.

СССР-ин Зертә-зевтә Чидлмүдт КПСС-ин организацс

23. СССР-ин Зертә-зевтә Чидлмүдт бәәх партийн организацсин үүлдвр КПСС-ин Уставин болн цугармейск партийн конференцин селвгәр КПСС-ин ЦК батлж авдг документсин ул деер бүрдәгднә.

СССР-ин Зертә-зевтә Чидлмүдт партийн көдлмш эклц партийн организацсар болн сунhгддг партийн органмудар дамжулгдж күцәгднә. Цергә коллективсин бәәдл-жирhлд болн үүлдврт эврә үлмәhән эдн цергә коммунистнрәр дамжулад күргнә, цергә Советмүдлә, командирмүдлә, дәәнә-политическ органмудла ирлцнгү территориальн партийн организацсла шахм залhлда бәрж көдлнә. СССР-ин Зертә-зевтә Чидлмүдин партийн ах орган болж цугармейск партийн конференц болна, эн партийн комитет сунhна.

Зертә-зевтә Чидлмүдин коммунистнр территориальн партийн организацсин сунhгддг органмудын ханьд сунhгдж чадна болн сунhгдх зәв авна. Районн, балhсдын, округудын, областьмудын, краймудын, республиканск партийн конференцсин, союзн республикүдин компартьсин съездмүдин делегатнр территориальн партийн комитетмүд йилhгддг әлчллhнә кемжәнәс иштә цергә әнгсин болн негдлтсин партийн хургудт болн конференцст сунhгдна.

Әәрмин болн Флотын партийн организацсас КПСС-ин съездин, цугсоюзн болн цугармейск партийн конференцин делегатнриг сунhлhн КПСС-ин Уставла ирлцәтәhәр кегднә.

Цәәлhвр. КГБ-н цергүдт, дотр-дундын болн төмр-хаалhин цергүдт партийн көдлмш Зертә-зевтә Чидлмүдт бәәснлә әдләр тосхгдна.

КПСС-ин ах болн центральн органмуд

24. Советск Союзин Коммунистическ партин ах орган съезд болдмн. Дарани съездмүдиг КПСС-ин Центральн Комитет тавн жилд, бaһ гихдән, нег дәкж хурана. Съездиг хурахин туск, хәләх тәрмүдин туск болн әлчллhнә нормсин туск ЦК-н шиидвр съезд болх кем күртл hурвн сар урдаснь зәңглгднә. Съездд хәләгдх hоллгч тәрмүдәр Центральн Комитет документсин проектс барлна.

КПСС-ин дарани биш (бачм) съезд Центральн Комитетин тусли седвәрәр, КПСС-ин ЦКК-н селвгәр, эс гиж коммунистнрин ут-тооhас hурвна кеснә нег хүвинь негдүлжәх партийн организацсин, тер мет союзн республикүдин hурвн болн әнүнәс ик то компартьсин неквrәр хурагдна. Съезд хойр сарин болзгт хурагдна, кемр терүнд союзн республикүдин компартьсин икнкнь әлчлгдсн болхла тер күцц зәвтә гиж тоолгдна.

Кемр дарани биш (бачм) съездиг Центральн Комитет эс хурахла теруг некжәх организацс партин ЦК-н дарани биш (бачм) съезд хурах зәв эдлжәх бүрдәмжин комитет хураж чаджана.

25. КПСС-ин съезд:

— Центральн Комитетин болн Центральн Шүүврин Комиссин, съезд сунhдг нань чигн органмудын болн әмтнә тооцаг болн докладмудыг сонсна, тогтаврмуд батлж авна болн теднә көдлмшт үнллт өгнә;

— Партин Программ болн Устав батлж авна, тедниг шинәс хәләнә, сольна;

— партийн тосхлтын, КПСС-ин идеологическ үүлдврин, дотр-дундын болн hазадын политикин халхд партин үзг-хаалh йилhнә;

— КПСС-ин Центральн Комитет болн Центральн Бүртклhнә Комиссь сунhна;

— КПСС-ин ЦК-н Генеральн секләтриг болн терүнә [illegible]

IV. Коммунистнр Советмүдт, государственн органмудт, олна негдлтст

32. Партийн организацс болн комитетмүд эврәннь үүлдврән государственн болн эдл-ахун органмудын үүлдврлә негдүллго, теднд көдлжәх коммунистнрәр дамжулад партин политическ үзг-хаалhинь күцәнә.

33. Улсин депутатнрин Советмүдт болдг сул сунhврт болн советск гражданмуд санан-седклән медүллhнә нань чигн эв-арhар дамжулад КПСС обществд политическ көтлврч болхин төлә ноолдна. Партийн организацс эврәннь сунhврин өмнк платформс ухалж авад барт hарhна, улсин депутатнрин кандидатнрт коммунистнриг заахин төлә сүв-селвгән өгнә, теднд сунhврин кампань бүрдәлhнд нөкд болна.

Партийн организацс Конституцин ул деер болн терүнлә ирлцәтәhәр үүлджәх талдан олна-политическ организацсла болн формированьсла сунhврин өмч зәвшәл кеж, депутатнрин кандидатнрт теднә заасн КПСС-ин гешүд биш улсиг дөнниж чаджана.

34. Улсин депутатнрин съездмүд болн Советмүдин сессьмүд деер улсин депутатнрт сунhгдсн коммунистнр Советмүдин күцц зәвин кемд эврәннь үүлдврән зүүцүлхин болн сунhачнрин дурн-седклинь болн даалhвринь бәәдл-жирhлд тохрахин төлә партийн багмудт (коммунистнрин фракцст) негдж чаджана. hардгч партийн органмудын үлмәнәс сул, болв КПСС-ин нерн деерәс үүлддг багмуд эс гиж фракцс Советмүдт коммунистнр бүрдәх зәв уга.

Партийн багмуд (коммунистнрин фракцс) ирлцнгү партийн комитетмүдлә хамдан үүлднә, теднәс дән болн дем авна, теднә шиидврмүдинь болн сүв-селвгүдинь учрт авна.

Өдр-бүрин көдлмш кехин төлә партийн багмуд (фракцс) бюро эс гиж ахлачиг сунhж чадхмн.

35. Демократин болн социальн үнн-чик бәәдл татжах хәләцтә олна чидлмүдлә парть нөкцлт кенә. Профсоюзн, олна нань чигн организацсла болн олн-әмтнә жисәдлә эврәннь хәрлцәhән парть политическ зүүцж үүлдлhнә болн нөкцлтин, талдан хәләциг күндллhнә ул-сүүрт тогтана.

Олна организацсин кедг съездмүд болн конференцс деер Советмүдт бәәдглә әдл партийн багмуд (коммунистнрин фракцс) бүрдәгдж чадхмн.

36. Баһчудла кедг кедлмштән партийн органмуд болн эклц партийн организацс ВЛКСМ-әр түшг кенә, социалистическ янзта нань чигн баһчудын организацсла нөкцлтнә, теднә үүлдврт цуг халхин дөңгән күргнә. КПСС-ин баһчудын политик ухалж авлhнд болн күцәлhнд орлцулна. Партийн болн комсомольск организацсин хоорндк хәрлцән политическ партнерствин, нег идейн хәләцинь баһчудын коммунистическ Нииціән бүрдәмжин халхар эврән онц бәәлhинь медлhнә, нег-негән күндллhнә болн нег-негндән итклhнә принципсәр тогтагдна. Парть ВЛКСМ-иг эврәннь зергләг немлhнә төлә бийләнь өөрхн бәәх керг гиж тоолжана.

Баһчудын организацсин сунhгддг органмудын гешүд ирлцнгү партийн комитетмүдт баһчудын политикин тәрмүд хәләлhнд орлцдг зәв эдлжәнә.

37. Эклц партийн организацс болн партийн комитетмүд коммунистнриг болн партийн биш улсиг государственн, эдл-ахун, олна үүлдврин тодрха участкудт селвглж чаджана. Политическ янзар үүлдәд, тедниг ирлцнгү үүлд сунhлhнд эс гиж шиидлhнд дөңцл болна. теднд дөңгән күргнә, кесн кедлмшин тускар коммунистнрин тооца сонсна, тер цагт кегдсн ашлврмудыг болн темдглгдсн селвгүдиг олнд өргәр соңсхж медүлнә.

V. КПСС-ин мөңгн болн зөөр

38. КПСС-ин болн терүнә организацсин үүлдвр партин олз-оруhас иштә финансин болн материальн-техническ кергәр теткгднә. КПСС-ин мөңгн гешүдин партийн тәвц мөңгнәс издательск, производственн-эдл-ахун үүлдврәс орж ирдг оруhас коммунистнр эврә сән дурар орулж өгдг тәвц мөңгнәс болн үүлджәх законодательствла эс сә[illegible]

ментсиг олалх зөв эдлнә.

10. Партин һардгч, күцәгч болн бүртклһнә органмуд суңһгдна. Эдн нуувчар дууһан өгч суңһгдна. Дууһа өгльһнә спискд ямаран чиги то кандидатурмуд орулгдна. Суңһврин цагт партин гешүд кандидатурмудыг кемҗәлһн угаһар, тер дотр бийинь кандидатур темдглҗ баах зөв эдлнә. Хургт, конференцд, съездд, партийн комитетин бүртклһнә комиссин пленумд дууһан өглһнд орлцсн КПСС-ин гешүдин өрәл һар дууһинь авсн кандидатр суңһгдсн болҗ тоолгдна.

Райондын, балһсдын, округудын, областьмудын, краймудын, республикүдин конференцст, союзн республикүдин Компартьсин съездмүдт, цугсоюзн конференцд болн КПСС-ин съездд делегатнр кандидатурмудыг эрк биш эклц партийн организац темдглһнә, зокал мет партийн округудар коммунистнр цугтан дууһан өглһнә бәәдлд суңһгдна.

Партийн комитетмүд болн бүртклһнә органмуд, конференцст болн съездмүдт делегатнр суңһлһнә диг-дараг эклц, бәәрн партийн организацсин шиидврмүдин улд ирлцнгү партийн комитет йилһнә.

Деер бәәх партийн органмудын ханьд орулгджах кандидатурмудар эклц партийн организац сүв-селвгүдән орулх зөв эдлнә, эн органмуд бүрдәҗәх конференц, съезд тер сүв-селвгүдиг хәләнә. Партийн комитетмүд, бүртклһнә комиссьмүд, тер мет дор бәәх организац эврәннь әлчнрән шүдтнь илгәлһнә эв-арһар суңһгдҗ чадхмн, эврәннь әлчән хәрү дуудҗ авх зөв эдн эдлнә.

11. Партьд суңһгдлг органмудын гешүд райкомас авн деегшән тер үүлдән, икәрнь тәвсн бийнь, хойр болзг даранддан суңһгдна. Партин гешүн хойрас үлү партийн комитетмүдт эс гиҗ бүртклһнә комиссьмүдт орлцҗ чадхш. Партин күцәгч болн бүртклһнә органмудын хань теднә күцц зөвин болзг төгсхәс урд шинрүлгдҗ эс гиҗ күццдән шинәс суңһгдҗ чадхмн. Эн тәр ирлцнгү организацин һурвна кесн нег хүвәснь баһ биш то гешүдиг негдүлҗәх, партийн организацсин неквр эс гиҗ көдлмшәсн һархин тускар суңһгдлг органа онц эс гиҗ цуг гешүдин әрлһәр хәләгдмә.

Цуг кемҗәнә партийн комитетмүдин сегләтрмүд, бүртклһнә комиссьмүдин ахлачнр ирлцнгү хургудт, конференцст болн съездмүдт эс гиҗ, делегатнрин тоолврар, партийн комитетмүдин болн бүртклһнә комиссьмүдин Пленумст эн органмудын гешүдт тедниг дегц суңһлһнла хәмлан суңһгдна. Ирлцнгү партийн комитетин эс гиҗ бүртклһнә комиссин медлд тейн бәәнә,партийн аппаратын организацас бишнкнь ямаран чиги парторганизацин тоод орна.

12. Тедниг бүрдәсн партийн организацсин медлд партийн комитетмүд болн бүртклһнә комиссьмүд бәәнә. Суңһгдлг органа гешүн болһн тедниг суңһсн эс гиҗ селвглсн партийн организацд эврәннь көдлмшин туск тоопаһан өгнә.

13. Шиидврмүд батлсн цагт партийн организац болн теднә органмуд цуг хәләцсиг хәләҗ күүндх зөвтә. Ик әүүһар батлгдсн шиидвриг цуһар күцәх зөвтә. Баһ зунь эврәннь хәләцән партийн хургудт, конференцст, съездмүд деер, күцәгч болн бүртклһнә органмудын сууврмүдт олнд зәңгллһнә партийн средствст харсх, содокладмуд кех, протоколмүдт онц хәләцән темдглх, сөрүд төрмүдиг эврә организацд эс гиҗ ах органмудт давтҗ хәләхиг некх зөв эдлнә.

Кемр әдл биш тоолвр үүрхла партийн комитетмүдт болн бүртклһнә комитетд, теднә бюрод, президиумст шиидврин проект давтад күүндгдҗ, терүнә төләд һурвна кесна хойр хүвәснь баһ биш әмтн дууһан өгхлә батлгдҗ авгдна.

Съездмүдин, конференцсин, хургудын шиидврмүдиг партийн организац эрк биш күцәх зөвтә. Комитетмүдин болн бюросин шиидврмүд белдгдсн кемд туслн партийн организацст күүндгдәд, батлгдсн хөөн эркҗән уга күцәгдх зөвтә.

14. Партин суңһгдлг органмуд эврә күцц зөвин кемд теднә медлд бәәх, ик зуудан зәңгллһнә-шинҗллһнә, тәәҗ тооллһна-социологическ болн консультативн теткр өгллһнә үүлдвр күцәдг көдлмшч аппарат үүдәнә. Партийн аппарат эклц партийн организацсин селвгәр тоггагдна. Партийн аппаратын көдләчнр күч-көлснә законодательствиг күцәх зөвтә.

15. Эврәннь мөңгәр эс гиҗ талдан организацла хамдан газетмүд болн журналмуд, бюллетеньс, пропагандистск, справочн-зәңгллһнә болн талдан чиги материалмуд барлҗ һарһх, ирлцнгү редакцс бүрдәх, бас тер мет телерадиозәңгллһнә студьс үүдәх зөв партийн организац болн комитетмүд эдлнә. Олнд зәңгллһнә партийн средствс партийн организацсин болн комитетмүдин органмуд болжана, теднә һардачнр ирлцнгү партийн хургт, конференцд, съезд деер, партийн комитетин пленум деер суңһгдна. Областин, крайин, республикин партийн организацин неквр олнд зәңгллһнә партийн средствс герчллһс болн дүлврмүд барлх зөвтә, бәәрн бар болхла эклц партийн организацсин ирлцнгү документс барлх зөвтә.

III. Партин бүрдәмҗин тогтац

16. КПСС территориальн-производственн бәәдлһн тогтагдна. Коммунистнр көдлҗәх эс гиҗ бәәх бәәрндь үүд...

...ли терүнә дарук, партийн багмудт — партгрупорг суңһгдна.

Партин райондын, балһсдын, округудын, областьмудын, краймудын болн автономн республикүдин республиканск организацс

19. Эклц организацсиг туслц негдүлдг районын болн балһсдын партийн организац партин түшг болгч бүрдәгч звено болжана.

Районн, балһсна партийн конференц тавн жилә болагар районн, балһсна партийн комитет, бас тер мет бүртклһнә комиссь суңһна. Партийн комитетин шиидврәр, ирлцнгү бүртклһнә комиссин селвгәр эс гиҗ заасн организацин һурвна кесн нег хүвәс баһ биш гешүдинь негдүлҗәх партийн организацин неквр дарани биш партийн конференц дуудгдна.

Районн, балһсна партийн комитет эклц организацсин тоолвриг учрт авч эврә пленум деер райкомич, горкомин бюро суңһна.

Партин райкомс, горкомс коммунистнриг тоод авна, эклц парторганизацсин үүлдвриг зууцулнә, күч-көлсч коллективсәр болн гражданмуд бәәх бәәрн ормсар партин политикиг болн шиидврмүдиг күцәлһәр теднлә хамдан көдлмш бүрдәнә, социальн-экономическ, культурн болн тодрха нань чиги төрмүдиг олна болн йосна органмудын хәләврт орулна, тедниг күцәлһнд дөң болна.

20. Автономн республикүдин республиканск, краймудын, областьмудын, округудын партийн организац автономн республикин, крайин, областин, округин медлд партин политикиг күцәлһәр көдлмш күцәнә, гедн батлҗ авсн шиидврмүд болн деер бәәх партийн органмудын тогтаврмуд күцәлһиг теткнә.

Автономн республикин республиканск, крайин, областин, округин партийн конференц ирлцнгү партийн комитетиг, тер мет бүртклһнә комиссиг тавн жил болзгтаһар суңһна. Дарани биш конференц комитетин шиидврәр, бүртклһнә комиссин сүв-селвгәр, эс гиҗ тер организацин гешүдин тооһас һурвна кеснә нег хүвәс баһ биш тоог негдүлҗәх партийн организацин неквр хурагдна.

Эрк биш кергтә болхла хурагддг конференцс, тер мет партийн комитетмүдин пленумс партийн организацсин тоолвриг учрт авч регионд политическ, келн-әмтнә, социальн, экономическ, экологическ, культурн-шагшавдын төрмүд хаһллһна программс государственн йосна органмудт болн әмтнд белдҗ селвглнә. Терүн деер партийн дотрдундын бәәдл-жирһлин, кадров көдлмшин, парторганизацин, бюджетин, издательск үүлдврин төрмүд хәләгднә.

Автономн республикүдин республиканск, краймудын, областьмудын, округудын партийн комитетмүд пленумс деер бюро суңһна, эврә организацин бүрдәциг бийснь йилһнә, хамгин ик эклц парторганизацст КПСС-ин гешүдиг тоод авлһна төрмүдиг партин райкомин зөв өгнә.

21. Районн, балһсна, округин, областин болн крайин, автономн республикин республиканск партийн организацин бүртклһнә комиссь комиссин президиум суңһна. Бүртклһнә комиссьмүд һардгч партийн органмудын шиидврмүд күцәлһиг бүрткнә, коммунистнр партийн дисциплин болн олна моралин нормс күцәлһнлә залһлдата төрмүд хаһлна, партин гешүдин нер болн тоомср харсна, теднә апелляциг хәләнә, шалһлтыг дарлһнд болн даажах үүлдән эврә сә хәәлһнд, олзллһнд гемтә әмтиг даарвла харһулна, партин учрежденьсин партийн бюджет болн эдл-ахун үүлдвр күцәлһиг бүрткнә. Бүртклһнә комиссь терүг суңһсн органд тооцаһан өгнә, районна, балһсна, округин, областин, крайин эс гиҗ автономн республикин республиканск партийн конференц батлҗ авсн положеньлә ирлцәтәһәр тустан үүлднә.

Союзн республикүдин Коммунистическ партьс

22. Союзн республикүдин коммунистическ партьс тустан үүлднә. КПСС-ин уллгч программн болн уставн принципсин ул деер тедн эврә программн болн нормативн документс белднә, политическ, бүрдәмҗин, кадров издательск, финансов-эдл-ахун нань чиги төрмүд хаһлна, республикүдин государственн тосхлтын, социальн-экономическ болн культурн делгрлтин халхар партин үзг-хааһиг күцәнә. Союзн республикүдин компартьс талдан, тер тоод һазадын ордудын партийн болн олна жисәдлә залһлда күцәнә.

...коммунистнрин ут-тооһас һурвна кеснә нег хүвинь негдүлҗәх партийн организацсин, тер мет союзн республикүдин һурвн болн энүнәс ик то компартьсин неквр хурагдна. Съезд хойр сарин болзгт хурагдна, кемр терүнд союзн республикүдин компартьсин икинь әлчлгдсн болхла тер күцц зөвтә гиҗ тоолгдна.

Кемр дарани биш (бачм) съездиг Центральн Комитет эс хурахла терүг некҗәх организац партин ЦК-н дарани биш (бачм) съезд хурах зөв эзлҗәх бүрдәмҗин комитет хураҗ чадҗана.

25. КПСС-ин съезд:

— Центральн Комитетин болн Центральн Шүүврин комиссин, съезд суңһдг нань чиги органмудын болн әмтнә тоцаг болн докладмудыг сонсна, тогтаврмуд батлҗ авна болн теднә көдлмшт үнлт өгнә;

— Партин Программ болн Устав батлҗ авна, тедниг шинәс хәләнә, сольна;

— партийн тосхлтын, КПСС-ин идеологическ үүлдврин, дотр-дундын болн һазадын политикин халхд партин үзг-хааһ йилһнә;

— КПСС-ин Центральн Комитет болн Центральн Бүртклһнә Комиссь суңһна;

— КПСС-ин ЦК-н Генеральн сегләтриг болн терүнә дарукиг суңһна, тедниг дегц КПСС-ин ЦК-н гешүдт суңһна;

— КПСС-ин ЦКК-н ахлачиг суңһад, терүг дегц КПСС-ин ЦКК-н болн ЦКК-н Президиумин ханьд орулна.

26. Съездмүдин хоорндк кемд КПСС-ин Центральн Комитет партин политикин болн дамшлтын үүлдврин хорлтн төрмүд хәләхин төлә КПСС-ин Цугсоюзн конференц хурана.

Конференц КПСС-ин Центральн Комитетин болн Центральн Бүртклһнә Комиссин көдлмшин тускар теднә тооца сонсх, эднә ханин зәрм хүвинь (съездмүдин хоорндк кемин эргцд һурвдгч хүв күртл) шинәс суңһх, КПСС-ин программн документсин кемҗәнд партин төлә эрк биш кергтә талдан шиидврмүд батлҗ авх, партин Уставд сольвр орулх зөв эдлҗәнә.

27. Съездмүдин болн конференцсин хоорндк кемд КПСС-ин Центральн Комитет иим үүлдвр күцәнә:

— КПСС-ин съездмүдин болн конференцсин шиидврмүд күцәлһиг бүрдәнә;

— дотр-дундын болн һазадын политикин учр-утхин тускар сүв-селвгүд ухалҗ авад, СССР-ин улсин депутатнрин съездмүдт болн СССР-ин Деед Советд орулҗ өгнә;

— союзн әлчнрин органмудт КПСС-ин партийн багмудын (коммунистнрин фракцсин) үүлдвринь зална;

— КПСС-ин кадрмудын политик ухалҗ авч күцәнә;

— партин учрежденьс, предприятьмүд бүрдәһәд, теднә үүлдвринь бүрткнә;

— орн-нутгт олна-политическ организацсла зүүлҗ үүлднә, һазадын ордудын партьсла бәрдг залһлданд КПСС-ин әлч болҗ орлцна.

28. Пленумсин хоорндк кемд политическ болн бүрдәмҗин төрмүд хаһлхин төлә Центральн Комитет КПСС-ин ЦК-н Политбюро суңһна, терүнә ханьд кедү күн орхинь КПСС-ин ЦК-н Пленум йилһнә. КПСС-ин ЦК-н Политбюрод КПСС-ин ЦК-н Генеральн сегләтр, терүнә дарук болн союзн республикүдин Компартьсин ЦК-син негдгч сегләтрмүд орна.

ЦК-н Политбюрон көдлмшиг КПСС-ин ЦК-н Генеральн сегләтр һарһна.

КПСС-ин ЦК-н Политбюро эврәннь нерн деерәс шиидврмүд партийн организацст илгәнә. Хамгин ик чинртә политическ төрмүдәр авчах шиидврмүдиг Политбюро эклц партийн организацсин хәләврт болн терүнә хөөн КПСС-ин ЦК-н Пленумин батллһнд орулҗ өгнә.

ЦК-н Политбюро эврәннь үүлдврин тускар жил болһн КПСС-ин ЦК-н Пленум деер тоопаһан өгнә.

Центральн Комитет КПСС-ин ЦК-н Секретариат суңһна, терүгинь КПСС-ин ЦК-н Генеральн сегләтрин дарук һардна. Секретариат съездмүдин, конференцсин, Центральн Комитетин, терүнә Политбюрон шиидврмүдиг партьд күцәлһиг бүрдәнә, КПСС-ин ЦК-н аппаратын көдлмшинь зална.

29. КПСС-ин ЦК-д энүнә үүлдврин һол зөрүлгтсән залһин үүлдг комиссьмүд тогтагдна. Тер комиссьмүд КПСС-ин ЦК-н Пленум деер ЦК-н гешүдәс, тер мет селвгчнр гиҗ батлгдлг нань чиги коммунистнрәс тогтагдна. Комиссьмүдиг КПСС-ин ЦК-н сегләтрмүд толһална.

30. КПСС-ин Центральн Бүртклһнә Комиссь эврәннь үүлдвртән партин съездин батлсн КПСС-ин Уставар болн положеньәр һардвр кенә. Эврәннь пленум деерән эн президиум суңһна.

31. КПСС-ин ЦК болн КПСС-ин ЦКК жилдән баһ гихдән хойр пленарн суур, кергтә болхла — хамцу суурмуд кенә.

КПСС-ин ЦК-н гешүд КПСС-ин ЦКК-н пленумсин көдлмшт, ЦКК-н гешүд болхла — зөвчллһнә зөвтәһәр КПСС-ин ЦК-н Пленумсин көдлмшт орлцҗ чадхмн.

Партин гешүн дегц КПСС-ин ЦК-д болн КПСС-ин ЦКК-д орх зөв уга.

...коммунистическ Ниицән бүрдәмҗин халхар эврә онц бәәлһнь медлһнә, әгт-нетән күндллһнә болн нетгнегдән итклһнә принципсәр тогтагдна. Партьь ВЛКСМ-иг эврәннь зергләт немлһнә төлә бийлань өөрхн бәәх нерн гиҗ тоолжана.

Баһчудын организацсин суңһгдлг органмудын гешүд ирлцнгү партийн комитетмүдт баһчудын политикин төрмүд хәләлһнд орлцдг зөв эдлҗәнә.

37. Эклц партийн организац болн партийн комитетмүд коммунистнриг болн партийн биш улсиг государственн, эдл-ахун, олна үүлдврин тодрха участкудт селвглҗ чадҗана. Политическ янзар үүлдәд, тедниг ирлцнгү үүлд күргнә, кесн көдлмшин тускар коммунистнрин тоопа сонсна, тер цагт кегдсн ашлвәрмүдыг болн темдглгдсн селвгүдиг олнд өргәр сонсхҗ медүлнә.

V. КПСС-ин мөңгн болн зөөр

38. КПСС-ин болн терүнә организацсин үүлдвр партин ола-орүһас ишта финансин болн материальн-техническ керглгәр теткгднә. КПСС-ин мөңгн гешүдин партийн тәвц мөңгнәс издательск, производственн-эдл-ахун үүлдврәс орҗ ирдг орүһас коммунистнр эврә сан дурар орулҗ өгдг тәвц мөңгнәс болн үүлдҗәх законодательствла эс сөрлдг арһар орҗ ирсн нань чиги тәвцәс тогтагдна.

Партин гешүдин төлә сар болһн өгдг гешүнә тәвц мөңгн иим кемҗәтәһәр тогтагджана:

ору 70 арслн күрхлә	— 10 деншг
71 — 100 арслн	— 20 деншг
101 — 150 арслн	— 30 деншг
151 — 250 арслн	— 1 процент
250 арслнгас үлү	— 2 процент

Көдлҗәх коммунистнр-пенсионермүд гешүнә партийн тәвц мөңгиг пенсәсн болн жалвасн салу өгнә.

39. КПСС-ин бюджет, терүнә бүрдәц, бәәрн партийн организацсин орүһас терүнд орҗ ирдг мөңгнә болн теднд өгдг дотацин кемҗән, партийн бюджет күцәлһнә туск тооцан партин Центральн Комитетин Пленумд батлгдад, коммунистнрт сонсхҗ медүлгднә.

КПСС-ин Центральн Бүртклһнә Комиссь, бүртклһнә нань чиги органмуд бәрлһнд һарһдг мөңгн ирлцнгү партийн комитетмүдин болн бүртклһнә комиссьмүдин хамцу пленумс деер йилһҗ темдглгднә.

Партийн цуг организац эврә бюджетән һарһлһна, бүрдәцин, штатын, производственн-эдл-ахун төрмүд хаһллһна, периодическ бар бүрдәлһнә, хуврүллһнә болн үүрүллһнә туст эврә зөвән медҗ үүлднә. Бюджетмүд болн тедниг күцәлһнә туск тоопас партийн комитетмүдин пленумс деер батлгдна. Политическ көдлмшин сә хәәлһнлә эс сөрлдг партийн комитетмүдин эдл-ахун орута үүлдвр урмдулгдна.

40. КПСС-ин зөөр цуг партин зөөр болҗ бәәнә. Гермүд, тосхлтс, оборудовань, инвентарь, культурн-гегәнгерлин болн эрүл мендиг батуллһна халхин зөөр, мөңгн, предприятьмүд ханьдинь периодическ бар болн типографиймүд ордг партийн издательствс, тер мет партин үүлдврин төлә кергтә нань чиги зөөр КПСС-ин эзлҗәх зөөрин объектс болҗ бәәнә.

Партийн организацсин зөөрин бачм залһиг (эзллһиг, олзллһиг) партийн комитетмүд күцәнә. КПСС-ин Центральн Комитет, союзн республикүдин компартьсин ЦК-с, бәәрн һазрт бәәх партийн комитетмүд, тер мет КПСС-ин предприятьмүд учрежденьс болн организацс юридическ зөв эдлнә, тер зөвән эврәннь бүрдәцин эңгүдт даалһҗ чадҗана. Эклц партийн организацс үүлдҗәх законодательствла ирлцүлҗ юридическ зөв эдлҗ чадҗана.

Эклц партийн организацсин үүлдвриг мөңгәр теткхин төлә орҗ ирсн гешүдин тәвц мөңгнә 50 процент күртл мөңгн һарһгдна.

Партийн организацсин үүлдвриг мөңгәр теткнһнә төрмүдиг хаһлхин төлә, мөңгиг диглҗ хувахин болн шинәс хувахин төлә райкомст, горкомст, райкомсин зөв эдлдг парткомст эклц партийн организацсин сеглтәрмүд орлцлг финансин комиссьмүд бүрдәгднә.

Бәәрн партийн комитетмүд болн бүртклһнә комиссьмүд партийн бюджетин бәәдлин болн мөңг һарһлһна тускар жил болһн коммунистнрт зәңглнә.

Приложень

КПСС-ин Уставин улд нормативн-методическ иим документс ухалҗ һарһгдад, КПСС-ин ЦК-н болн ЦКК-н негдүлгдсн Пленум деер батлгдна:

КПСС-т суңһлһна болн суңһгдлг органмудын ханяс хәрү дуудҗ авлһна диг-дараһна туск инструкц;

КПСС-ин гешүдиг тоод авлһна болн партийн статистикин туск инструкц;

Партийн организацст болн комитетмүдт цаас бичлһнә керг бүрдәлһнә туск инструкц;

Гешүдин партийн тәвц мөңгиг болн партийн организацсин финансин эдл-ахун үүлдвриг тоод авлһна туск инструкц;

СССР-ин Зерг-зевтә Чидлмүдт партийн организацсин кех көдлмшин туск инструкц;

Эклц партийн организацин сегләтрин статусин туск положень;

«КПСС-ин ветерана» туск положень;

Партьд референдумс болн дискуссь келһнә туск положень.

•Селәнә социальн бәәдл

Бәәх әмтндән төрскн һазр-усн болдгар

Ики-Бурульск района А. Пюрбеевин нертә совхоз бүрдәгдәд дала цаг давад уга. Эн намр совхоз 25 җилин өөнән темдглхәр бәәлдҗәнә. Совхозин цутхлң селән, түрүн хәләцд, дала му чиги биш. Һо уульнц дахад тосхгдсн гермүд модта-садта, өөрдәд хәләхлә баһ-бичкн һарудта. Гер болһн хаша-хаацта. Мана таңһчин аһу ик теегт ода чигн хуучарн эргүләд эс хашалсн гермүдтә кесг фермслә эдлцүлхлә, совхозин бәәдл нам нег үлү сәәнд тоолгдхмн. Эннь сән тоот. Урднь эн совхозд одад уга нанд тиим ухан мел тер дарунь гилтә орв. Бәәһәд, әмтнлә харһад күүндхлә, өдгә цагт учрсн кесг дуту-дундс энд бәәх әмтиг гетлҗ уга. Бәәх төрмүдин учр-утхнь медәд, шинҗләд, ашлхла цуһар эдн хоорндан залһлдата болна.

Ямр нег йовдл, ардан эркҗән уга бас нег йовдл учрадг эсий? Хамгин түрүнд юунас эклий? Күн төрхәрә һазр-усан медҗ, еркән өндәлһҗ, җирһлин ямаран цокдланд эс орв чигн төрскн һазран хәәҗ, аавәәҗнр амрлһан олсн тасрхаһур ирдг. Эн учрас әмтн һазртан уданд бәәхәр, герән бәрҗ, өрк-бүлән бүрдәдг. Совхозин цутхлңгар йовхла, түрүн авгт нүднд шин болҗ үзгдсн гермүд йосндан болхла зөвәр му чинртә, ясвр некҗәнә. Икәрнь тәвхд, 25 җил болсн герт капитальн ясвр кергтгдҗәнә гихд берк, болв бәәдл тиим. Өдгә цагт 5 герт капитальн ясвр, 4 герт йирин ясвр кегдв, бас 5 гер ода эврә чееҗүдән күләҗәнә. Тосхлтын материалмуд угаһас көлтә ясвр удаанд татгдҗана. Орҗ ирҗәх материал зуг шинәс тосхгдҗах гермүдт нерәдгдҗәнә, бас сүл цагт «Җаңһрин» өөн гиһәд терүнь чигн ирдго болв, гиҗ совхозин профкомин ахлач В. Б. Асирова келнә. Совхозас ссуд авад эврә гермүд тосхҗ болҗана, зуг энд тиим әмтн олдҗахш. Эннь нанд өврмҗтә болҗ медгдв.

— Әмтн уданд бәәхәр бәәхш. Цуһарн гилтә ирсн әмтн. Совхоз тосхгдхларн мел эҗго теегт бүрдәгдсмн. Талданар келхд, энд урднь хальмгуд бәәршлдго һазр. Хальмгуд ик кезәнәс авн бәәршлдг эврә һазрта болдг. Альк һазр-усна, альк һазра күмбч, гиҗ ода чигн әмтн сурналм. Энтн болхла, эзн уга һазр. Совхозин цутхлңд оршалһна һазр уга гихлә яһнат. Иим бәәдл өврмҗтә бишний? Әмтн өкгрхлә, теднә цогцинь өөрхн элгн-саднь төрскн һазр-усндань авч оддг оршана. Совхоз бүрдхд эннәһә эндү һарһсмн болжана,— гиҗ нанд совхозин ах бухгалтер Бадма Сагаевич Манджиев, бийнь бас талдан һазра күн келв. Эн күүнә келсн үг, үнәртән келхд, күүнә махмуд кинтрүлнә.

Яһдг болвчн совхоз бәәнә, әмтн чигн энд көдлнә. Яһҗ, ямаран кевәр эдн бәәнә, ямаран төрмүд эдниг үүмүлҗәнә, идх-уухнь бәәнү аль угай, байр харһхла, нәр-наадан кеж, уудьвран һарһхд цугнь бәәнү, гисн төр бас босна.

Ода эдл-ахус экономикин шин таалд экләд көдлҗәнә. Һаруһан эврән данцаж, мөңгәр бийән теткһнә арһ хәәж эдн үүлдҗәнә. А. Пюрбеевин нертә совхоз чигн олнас үлдҗәхш. Совхоз эврән бийән данцҗ, әмтнд җалвинь өгч үүлдхин кергт 6 сай арслңга кемҗәнд эдл-ууш һарһҗ хулдх зөвтә. Тиим арһ бәәнә. Давсн җилд совхоз государствд 1 сай арслң өгйәһән данцав. Көдлмшчнр җалван цаглрн авна. Эннь сән. Юнгад гихлә, зәрм эдл-ахуст көдлмшчнр хойр сара җалван аәлго чигн бәәдгнь харһна. Совхоз махар, үсәр, буудяһар государственн зураһан күцәж чадна. Ноосар болхла — уга. Учрнь юундв? Энүнд государственн зура деерәс буулһгддг хуучн авълс му нилчән күргҗәнә. Келхд, хөн болһнас дундлад 2 килограмм цевр нөөрүл ноос авх болҗана. Өдгә цагт тиим арһ уга. Болв государственн зура күцәх кергтә. Тиигхлә кедү тонн ноосн дуту болна, терүг совхоз эврә мөңгәр эздүдәс хулдҗ авад, эврә зурадан орулҗ өгх болжана.

Иим үлгүр кенд чигн нуувч биш. Ода государств эдл-ууш хулдҗ авлһна шин үннн туск документс хәләжәнә. Болв кезә тедн бәәдл-җирһлд тохрагдхв? Эврән бийән мөңгәр теткһнә таалд эдл-ахусиг «шулдг» кесг арһ бәәнә. Келхд, совхозд техник кергтә. Сүл цагт техник икәр үнтәрв, тер бийнь селәнә эдл-ууш ода чигн үнтәрәд уга. Үлгүрнь, буудя хаддг комбайн (Ростовск) 12 миңһн арслң, «К-700» ик күчтә трактор 43 миңһн арслң күрнә. Икәрнь тәвхд, 2 җилдән көдләд эдн эвдрнә, сольгддг әнгс болхла ховр, бас арһинь хәәж ясх кергтә. Техникин эврә үн холван баһ. Тосхлтын материалмуд болхла, 1982 җиләс авн тавн холван үнтәрв. Совхозмуд болхла, эдл-уушан тер кевәрн хулдад, тер кевәрн көдләд бәәнә.

Әмтнә сара хоңга дунд җалвар соньмсув. Сәәнәр, һару угаһар көдлдг малч сард дундлад 255 арслң авна. Авсн зураһан цуһараһинь күцәхлә, эн җилин чилгчәр мөрә авна. Совхозин хөөчнрин хамгин сән гисн бригад давсн җилин ашмудар 5 миңһн арслң мөрә авсмн. Бригадт 4 малч көдлнә. Совхозар бүклднь авад хәләхлә, көдлмшчнр энд 352 арслң авдг болҗ һарв. Му чигн биш. Селәнд эн мөңгәр бийән теткҗ болхий? Селәнд өрк-бүлмүд, баһ гихгән, 2—3 үртә, тиигчкәд герин күүкд күн иккдән көдлхш. Селәнд көдлдг тиим көдлмш чигн уга. Өлг-әд, хувц-хунр, хот-хол үнтәрсн цагт эн мөңгн нам юмн биш. Бас малын хот-хол, үвлин түлһән хулдҗ авх, усн-цасн, бичкдүдин сад, патьрин, электрокүчнә мөңгн болад йовтл дала юмн үлдҗәхш. Тодрха үлгүр авад хәләй.

Гришкеевихн Татьяна Мельтеевна болн Владимир Гаряевич ханьцад, өрк-бүл тогтаһад 8 җил болв. Эдн 4 күүкд өскҗәнә. Уһн Саглр 2-ч класст орхмн, отхн Наташа нилх. Татьяна Мельтеевна декретн амрлһнд бәәнә, залунь — машин залачар көдлнә, совхоздан нүүрләчд тоолгдна. Түрүн җил эдн экэцкнрләһән бәәсмн. Һурвн өрәтә патьрт хойр өрк-бүл, 5 бөдүн күн, нег нилх бәәсмн. Совхозин һардвр әмтнә бәәдл медәд, шин патьр баһ өрк-бүлд йилһҗ өгв. Владимир Гаряевич буудя хадлһна кемд комбайнд көдлҗәнә, тегәд терүнлә гергнь харһҗ чадсн угав. Болв Татьяна цугинь цәәлһж, тодрхаһар келв. «Совхозин һардврт һундх учр уга. Нег үлү совхозин директор байчудыг икәр дөңннә. Ямаран чигн төрәр терүнд одхла, оньдин дөң күргхәр зүткнә. Социальн үнн-чик бәәдләр энд күүгинь кехәр седнә. Бәәцин техник ода ховр. Болв буудя хулдад совхоз кинтрүлдг маши авв. Терүнәс негнь мана өрк-бүлд нүүрлгч көдлмшчин өрк-бүл, гиҗ йилһҗ өгв. Мал, шову бәрнәвидн, зер-земштә модд бәәнә, тиигәд теснәвидн. Хойр үртәвидн. Болв бод малыг әмтн босад-босад алад бәәҗ болшгонь ил медгдҗәнә. Нурһлҗ шовуна махн олзлгдна. Магазинд хая нег орсн махн цуггадвь күртхш. Тегәд махиг идх седкләрн биш, бәәхәрнь идх болҗ һарна. Яду йовдл бәс», — гиҗ герин эзн күүкд күн инәж үгән төгсәв. Энүнә келсн үг — цагин темдг болҗана.

Эднлә хоша Нина Бадиевна болн Сергей Мукаевич Надбитовихн бәәнә. Тедн өркән өндәлһәд 13 җил болв. Бас дөрвн үртә, һурвн көвүн, нег күүкн. Нина Бадиевна бас эврә туск хәләцән медүлв. Хойр күүкд күүнә келсн төрмүд эдл. Магазинд бичкдүдин хувц хулдҗ авхд күнд, бичкдүдт кампадь-балта уга. Би совхозд одсн өдр совхозин цутхлңгин хот-хоолын магазинд хойр үсн кампадь авч ирсн, әмтн нирглдҗәж. Күн болһнд 300 грамм кампадь өгчәнә. Энүг цәәлһх учр уга.

Совхоз Приманычск селәнә Советин медлд бәәнә. Бәәрн һазрт Советмүд йосан һартан авч үүлдҗәх кемд эдл-аху, селәнә Совет хоорндан яһҗ хамцҗ үүлддгин тускар медхәр селәнә Советүр һарад йовув. Нүднд үзгдсн тоотнь байрлулсн уга. Советин тоомср өөдлҗх, эн күч авчах йосна кемд Совет бәәрлҗәх герин бәәдл сән уха күүнд орулшго. Һазаһаснь чигн, дотраснь чигн хәләхлә, негл эзн уга бәәрн. Шуһу, ора уга гөлмд бәргдҗ, шора-тоосн, ордг үүднә мөткәнь үмкрәд хамхрҗ. Томсрта эзн тиим герт бәәхий? «Шуурх өрк дотрасн» гидг хальмг үлгүр сананд орна. Бийән күүнд тоолдго әзнг әмтн күндлхий? Цуг эн ухан тоолвран селәнә Советин ахлачд келҗ чадсн угав. Эс гиҗ эдл-ахун һардачин болн селәнә Советин ахлачин үүл нег һарт бәәхиг эн бас нег герчлҗәхий? Умшачнрт цәәлһх кергтә. Үнәртән эн хойр үүлиг нег күн даажана. Василий Матвеевич Чужаевла, терүнд чөлән уга болад, күүндҗ чадсн угав. Яахв хойр үүл даана гисн күнд йовдл.

Селәнә Совет социальн халхар көдлмш кехш гихлә, хажһр болх. Юнгад гихлә, кесн көдлмшнь ил. Эннь баһ теткүлтә әмтнд мөңгнә дөң күрглһн, түләнә мөңгнь данцалһн, нань чигн үлгүр дала. Һанцарн бәәдг көгшдүдт совхозас немр мөңг өгәд 100 арслң күргҗ өггднә. Селәнә Совет мөңг шингәх арһ хәәжәнә. Ода совхоз фермерск эдл-аху бүрдәхин төлә селәнә Советәс һазр нәәмәдлҗ авчана. Давсн җил тиим нег бригад тогтагдла. Түрүн ашлвр му биш. Бригадын көдләчнр сард, дундлад, 350—400 арслң авв. Җилин чилгчәр бригад 13 миңһн арслң авв. Бригадт 3 күн көдлнә. Күн болһн кедү мөңг авсинь тоолтн. Һазр нәәмәдлснәс биш, наадкнь цуһар эднә эврә юмнд тоолгджана. Техникд эдн бийснь эзн. Эн үлгүрәр эн җил бас 2 бригад тогтагджана. Хәәһәд, арһнь олхла, селәнә Совет бюджетән ясҗ чаджана.

Болв әмтн олсн мөңгәрн бийән теткх зөвгә. Ода болхла тиим арһ уга. Эннь һолгч төр. Эн төр яһҗ совхозд хаһлгджана? Эн сурвр би совхозин специалистнрлә харһхларн тәвүв. Тодрха хәрү уга. Эс гиҗ махн-усн эврә, дәкәд юн кергтә гисн аюта хәрү өгнә. Болв әмтн болхла, махн уга, гиҗ келнә. Совхозд махна ларек секҗ болшгой? Тиим төр нег чигн дәкҗ совхозин һардврт, селәнә Советд, профсоюзн комитетд тәвгдҗ уга. Махн зуг хәәлһата учрежденьсәр ордгҗ. Совхоз мах государствд орулдг болчкад, эврә көдлмшчнрән кеж һарһҗах эдл-уушар теткҗ чадҗахш гисн бәәдл өдгә цагин уханла ирлцҗәхш, гиҗ медгднә. Әмтн нам кооперативн чигн үнәр хулдҗ авх саната.

Темсәр, зер-земшәр, теткһн бас йир чаһи. Шуд залһлда бәрҗ, өөрхн бәәсн эдл-ахусла бооца батлҗ эн төриг бас хаһлҗ болжана. Тегәд әмтн Элст балһс ордад, базрас темс, зер-земш хулдҗ авна. Нег сәнь, балһсн өөрхн, автобус чигн йовна. Хол бәәхнь яах бәәсмб? Совхозин социальн-экономическ делгрлтин зура хәләхлә, терүг күцәхин төлә бийән «шулх» кергтә. Терүгинь медхлә, нам совхозиг шалһҗ чигн болшго. Болв мел шалһхар седәд шалһжахшв, учр-утхинь медх күслтәһәр бичҗәнәв. Энтн таңһчин, нам орн-нутгин цуг эдл-ахусин өдгә цагин бәәдл болжана. А. Пюрбеевин нертә совхоз эн туст баһ болвчн юм кеҗәнә. Иигәд энд 1992 җил газ орулгдхмн, проектн-сметн документацнь белн, Шатта селәнүр усна сурвлҗн татгджана. Приманыч поселкд тротуармуд кегдҗәнә (эннь 270 миңһн арслң). 15 километр ут хаалһ щебняр бүркгдх (1 сай 100 миңһн арслң). 1991 җилд селәнд культурн цутхлн тосхгдх (күсдундур сай арслң). Иим үлгүр зуг келхд амр болхас, күцәхд күчр болжана. Тиим болв чигн А. Пюрбеевин нертә совхоз авсн зураһан эрк биш күцәх саната. Өсҗ-өргҗҗ, әмтндән тааста, шинәс өсх үйнртән төрскн һазр-усн болҗ йовтха. Терүнәс сәнь бәәхий? Зуг эдл-аху мөңгән экләд тооҗах цагт энүнә аппаратд совхозас баһ биш җалв авчах 41 күн көдлҗәнә. Эннь хамгин ирлцәтә то болхий? Энүг бас нег тоолҗ хәләх кергтә болвза?

Б. УБУШИЕВА,
мана корр.

Коммунист Х. Ш. Ханов Малодербетовск района «Путь к коммунизму» колхозин нүүрлгч хөөчнрин негнь мөн. Сүл кесг җилин туршарт энүнә һарджах коллектив төл болн ноос кирһҗ авлһна зураһан давулҗ күцәҗәнә. Үлгүрнь, нидн җил эднә хөөчнр зун хөн болһнас нам зун тәвн нежәһәд хурһ өсҗ салһҗ авсмн. Терүнь бүкл районд хамгин өөдән күцәмҗ болсмн.

Эн җил бригад түрүн хурһлҗах хөөдәс төл авв. Тер бийнь 100 хөн болһнас дундлад 100,6 хурһ авв. Эннь чигн района наадк эдл-ахусин тиим бригадмуд дунд хамгин өөдән үзмҗ болҗана. Ноос кирһҗ авлһна чигн зура физическ чиңнүрәр зураһар хәләгдснәс үлүлҗ авгдв.

ЗУРГТ: нүүрлгч ах хөөч, коммунист Х. Ш. Ханов.

В. Эрдниевин цоксн зург.

АҺАР ЦЕВРДВ

Аһарин бәәдлин цевр-цер сүл цагт Элст балһснд бәәх әмтиг үүмүлҗәнә. Тер зовлңгин учр-утхнь темдгтә. Юнгад гихлә, аһар бузрддг промышленн предприятьмуд мана хотл балһснд олн бәәнә. Одахн күртл тиим нег предприять болҗ «Элистинский» махна комбинат бас тоолгддг бәәсмн. Комбинатын техническ фабрикат кедг цехин хәәснәс му үнр һардг биләә.

Хот-хол эд-бод кедг эн предприятин администрац болн инженерн-техническ бергллт кесгтән тер йовдлыг уурулх эв-арһ хәәжәсмн. Полтавск инженерн-тосхлтын техническ номин кандидатнр, доцентнр А. Г. Колиенко, Ю. С. Голик, В. И. Семенов эднә дөңгәр тиим эв-арһ олгдв. Болв тер шин систем олзлхин өмн. дәкәд чигн ик хәәврин көдлмш кегдв. Бузр тоотыг цеврлдг бәәрнәс гүүсн усн микрофлорт хорлтан күргҗәх учрар химическ эв-арһ олзлдган уурулв.

Предприятьд газин түләтә ДКВР-4/13 гидг һурвн хәәстә эврә котельн бәәснь йир ик дөң болв.

Хорта газ цеврлһнә систем «Элистинский» махна комбинатд болн Украина Ковельск ветсанутильзаводт олзлгдна. Эн системар хорта газ хойр дам цеврлгднә: нег саамд уурин фракцин кирцәнь медгднә, хойрдгч саамд болхла хагсунь теплоагрегатд шатаглна.

Газ цеврлдг системин оборудованя олзллһнд 18,5 миңһн арслң һарһв. Герүнд һарсн һару өрәл җилин эргцд хәрү авгдна.

«Элистинский» махна комбинатд эн систем орулснас иштә экономическ үзмҗ ясрв. Үлгүрнь, терүнә олз-туснь җилдән 37 миңһн арслң күрнә. Келхәс, хамгин ик олзнь балһсна әмтнә эрүл-менд бәәлһнд ик нилчән күргдгнь чинр зүүҗәхнь лавта.

Ю. БАДМАЕВ.
«Элистинский» махна комбинатын директор.

•Күч-көлс бүрдәлһнә шин эв-арһ

«Металлист» кооперативин өслт

Яшкульск района культурин бәәдл-җирһлд нертә артист, Социалистическ Күч-көлснә Герой, СССР-ин улсин депутат Махмуд Эсембаевин үзүлсн концерт темдгтә орм эзлв. Делкән келн-улсин бииһин билгтә эрдмчиг Яшкуль поселкд билг-эрдмән үзүлтхә гиҗ «Металлист» кооператив урвр кесмн. Билетин мөңгиг цуттаһинь кооператормуд өгсмн. Концертәс олсн мөңгн цуһар буйнч седклин кергт олзлгдсмн.

Тиигҗ «Металлист» кооператив Яшкуль поселкин социальн бәәдлиг ясруллһнд темдгтә тавцан орулжана. Келхд, уульнцт герл өгдг светильникүд худлдҗ авлһна тела эн кооператив...

...одсн цементиг күүлҗ хамхлжана.

— Эн складыг сулдхад төмр сетк кедг цехиг наараан орулхар бәәнәвидн,— гиҗ производственн базин заведующ Юрий Тимофеевич Комиссаров келнә.

— Кооператормуд цуһар энд селгәһәр көдлнә, ташр эн көдлмшәр өңгәр күцәҗәнә, складыг цеврллһнд шидр Сергей Кирсанович Шкуровин һарджах электроһаннлачнрин бригад көдллә, — гиҗ нанд газоэлектроһаннлачнрин бригадир Сергей Григорьевич Жолоб бас келв.

Күүнә бәәр эзлһн кооператормудт зөвәр үнтә болҗ һарв. 411-ч ПМК-н производственн базин тела...

...энүг профсоюзн комитетин ахлачд суңһсмн.

Электроһаннлһна цехд Александр Жолоб, Петр Березлев, Алексей Шутиков, Николай Панчуров төмр хашан термс кеҗәнә. Эднә продукц районд өөдән үнллт олҗана, предприятьмудт болн организацст икәр кергтгдҗәнә.

Һартан өөтә, эвтә-довта мастер болҗ токарь Петр Александрович Саманев тоолгдна. Энүнә көдлмш цуттаднь дөң болна. Ямаран чигн деталиг эн токарь сән чиңнртаһәр кеж һарһна. Токарн болн древерн станокудт П. А. Саманев эдл сәәнәр көдлнә.

Хот-хоолын программиг бәәдл-җирһлд тохралһнд цергллҗәх күч-көлсч предприятьмудин негнь — Аршанск махна комбинатын коллектив мөн. Эндр өдр комбинатын цуг цехмуд болн бригадмуд шунҗ, күч-көлснә өөдән ашмуд бәрҗ көдлҗәнә. Комбинатын коллектив

Дөрлдәнә нүүрт һарцхав

133 тонн мах, 14 тонн өөк, 33 тонн полуфабрикат өрәл җилә даалһврасн үлү государствд орулҗ өгсмн.

Ах мастер Галина Алексеевна Павленкон һарджах колбасн, Алексей Тимофеевич Сарсиновин һарджах полуфабрикатын цехмүдин коллективс өрәл җилә зураһан давулҗ күцәһәд, дөрлдәнә нүүрт һарцхав.

З. УЛЮМДЖИЕВА.

Буцлтын комитетмүд бүрдәгдҗәнә

Костромск областин селәнә районар колхозмудын болн совхозмудын һардачнр йирин биш үүлдвр делгрүлв. Энд эднә һардврар аграрникүдин буцлтын комитетмүд

ТҮ

МОСКВА ЭЛСТ

халәхлә, негл эзн уга бәәнә. | тәвгдж, уга. Махн бүг хаал- | В. УБУШИЕВА, мана корр.

Хот-хоолын программиг бәәдл-жирһлд тохраһлд церглжәх күч-көлсч предприятьмудин негнь — Аршанск махна комбинатын коллектив мөн. Эндр өдр комбинатын цуг цехмүд болн бригадмуд шунж, күч-көлсчнр өдән ашмуд бәрж көдлҗәнә. Комбинатын коллектив [illegible]

Дөрлдәнә нүүрт һарцхав

133 тонн мах, 14 тонн өөк, 33 тонн полуфабрикат өрәл җилә давлһврасн үлү государствд орулҗ өгсмн.

Ах мастер Галина Алексеевна Павленкон һарджах колбасн, Алексей Тимофеевич Сарсиновин һарджах полуфабрикатын цехмүдин коллективс өрәл җиля зурһан давулҗ күцәһәд, дөрлдәнә нүүрт һарцхав.

З. УЛЮМДЖИЕВА.

[illegible] үүрулх эвәрһ [illegible]. Полтавск инженерн-тохлатын техническ номин кандидатнр, доцентнр А. Г. Колиенко, Ю. С. Голин, В. Н. Семенов эднә дөлгәтиим эв-арһ олгдв. Болв тер шин систем олдлһн өмн дакад чиги ик хәәврин көдлмш кергтә. Бүүр тоотыг цеврлдг бәәрнәс гүүсн үсн микрофлорт хорлтан күргжәх үүрар химическ эв-арһ олдлдгм үүрулв.

Предприятьд гадин [illegible]

[illegible] һарв. Терүнә һарсн һару өрәл җилин эргнд һару авгдна.

«Элистинский» махна комбинатд эн систем оруләс ишта экономическ тәмж эврә. Үлгүрнь, терүнә ола-тусинь җилдән 37 миңһн арслң күрнә. Келхәс, хамгин ик олзнь бәәһәсн амтн эрүл-менд бәәлһнд ик кичәһн күргдгнь чинр бүүхнь лавта.

Ю. БАДМАЕВ,
«Элистинский» махна комбинатын директор.

●Күч-көлс бүрдәлһнә шин эв-арһ

«Металлист» кооперативин өслт

Яшкульск района культурин бәәдл-жирһлд нертә артист, Социалистическ Күч-көлснә Герой, СССР-ин улсин артист Махмуд Эсамбаевин үзүлсн концерт темдгтә орм эзлв. Делкән кедн-улсин биһин билгтә эрдмчиг Яшкуль поселкд билгәрдмән үзүлтхә гиҗ «Металлист» кооператив үрвр кесмн. Билетин мөңгиг цуттаһинь кооператормуд өгсмн, концертәс олсн мөңги цуһар бүйнч седклин кергт олзлгдсмн.

Тиигҗ «Металлист» кооператив Яшкуль поселкин социальн бәәдлиг ясрулһнд темдгтә тәвцән орулҗана. Келхд, уульнцт герл өгдг светильникүд хулдҗ авлһна төлә эн кооператив нег миңһн арслң һарһҗ өгсмн. Района цутхлд зөв-йос харлһна диг-дараг батлхин төлә кооператормуд участков инспекторин җилә җалвинь дааҗ тавн миңһн арслң милицин района әңгд һарһҗ өгв. Шефск дөңгин халхар Черноземельск әклц школд эн кооператив герин ора бүркдг 300 килограмм төмр халха өгв, шишлң мебель болн техническ оборудован хулдҗ авлһна төлә 1-ч тойгта Яшкульск дундын школд чигн кооператормуд тавн миңһн арслң һарһҗ өгсмн.

Зуг сүл цагт «Металлист» кооперативин күргсн дөңтусиг заахла тиим бүйнч седклин керг-үүлдврмүдин тускар келҗ болҗана. Тегәд кооператормудын үүлдврлә улм өөрхн таньлдхин төлә тедна производственн базд би ирүв.

Урднь 411-ч ПМК бәәрлҗәсн һазрт кооператив эврәнь базан делгрүлв, һааран ирхләг отбойн алхин күрҗинсн ә намаг тосв. Урднь шахтер көдлҗ йовсн Владимир Борисович Иванов отбойн алхиг эвтә кевәр бәрҗ, 411-ч ПМК-н тосхачнрин хөөн үлдсн складын ора күртл чолун болад хатҗ одсн цементиг күүлҗ хамхлҗана.

— Эн складыг сулдхад төмр сетк кедг цехиг нааран орулхар бәәнәвдн, — гиҗ производственн базин заведующ Юрий Тимофеевич Комиссаров келнә.

— Кооператормуд цуһар эңд селгәһәр көдлнә, ташр эн көдлмшән өңгәр күцәжәнә, складыг цеврлһнд шидр Сергей Кирсанович Шкуровин һарджах электроһанначнрин бригад көдллә, — гиҗ нанд газоэлектроһанначнрин бригадир Сергей Григорьевич Жолоб бас келв.

Күүнә бәәр эзлһн кооператормудт зөвәр үнтә болҗ һарв. 411-ч ПМК-н производственн базин төлә кооператив 146 миңһн арслң егх зөвтә болв. Ташр тиигчкәд производственн бәәрмүдин йик зууһинь ясх, шинәс эгсх, шин оборудован углҗ тәвх кергтә. Тегәд «Металлист» кооператив шунмһа ахлач Султан Салманович Сатуевин һардврт дала мөңг өр кеҗ авад, эврә базан батрулад үүлдврән эклсмн. Түрүн авгтан хашан төмр сетк эдн кедг болв. Эн цехиг дамшлтта мастер Адман Зальниевич Ахмаров толһалв. Урднь тиим көдлмш кеҗ йовсн күн бәһ наста кооператормудыг эн кергт түргәр дасхв. Ода эн цехд Юрий Васькиев, Игорь Ли, Салавди Ахмадов шунҗ көдлҗәнә.

Бас нег цехд кооператормуд хадас кеҗәнә. Хадасн района тосхлтын организацст икәр кергләгдҗәнә, тегәд нест олн заказ кооператормудт бәәнә. Хальмг АССР-т, Волгоградск болн Ростовск областьмудт, Чечено-Ингушск АССР-т, Феодосия балһснд Яшкулин кооператормудын хадасиг хулдҗ авчана. Эн цехд Геннадий Эрдниевич Гарлиев, Иван Егорович Найденов, Султан Хизриевич Бамагиреев көдлҗәнә. Цехиг Геннадий Эрдниевич толһалҗана, ташр тиигчкәд энүг профсоюзн комитетин ахлачд сунһсмн.

Электроһанклһна цехд Александр Жолоб, Петр Береслев, Алексей Шутиков, Николай Панчуров төмр хашан термс кеҗәнә. Эднә продукц районд өөдән үнлгдҗ олҗана, предприятьмудт болн организацст икәр кергләгдҗәнә.

Һартан өөтә, эвтә-довта мастер болҗ токарь Петр Александрович Саманев тооллгдна. Энүнә көдлмш цугтаднь дөң болна. Ямаран чиги деталиг эн токарь сән чиирәр кеҗ һарһна. Токарь болн дрезерн станокудт П. А. Саманев әдл сәәнәр көдлнә.

«Металлист» кооператив 1988 җилин хөн сард бүрдәгдсмн. Энүнә ахлач С. С. Сатуев урднь Агропромин «Сельэнерго» негдлтд инженер болҗ көдлҗәсмн. Селән һазрт тосхлтын материалмуд эс күртҗәхиг медәд күн тиим продукц кедг кооператив бүрдәхәр шиидв. Тегәд сән специалистнриг эврәннь үгдән орулад кооператив эдн бүрдәсмн. Келхд, кооперативин хаһд олн зүсн келнәмтн көдлҗәнә.

Ода «Металлист» кооперативд 44 күн көдлҗәнә. Районда туста көдлмш күцәсн деерән кооператормуд социальн төрмүд хаалһнд ик тәвцән орулҗана. Ода эдн сар болһн 80 миңһн арслңга продукц кеҗ һарһҗана. Шидр эдн урднь Хальмг АССР-ин МВД-н медлд бәәсн тооск завод хулдҗ авв. Хууучрад эвдрҗәсн заводыг кооператормуд ясҗ шинрүләд җилдән 10 сая улан тооск кеҗ һарһхар зүрлҗана. Келсн үгдән эдн күрх зөвтә, юнгад гихлә, кооператормуд экономическ олзтус өгшго юмнла оралдшго, арсла болһниг тоолад дассн улс болҗана.

А. ЛАКТИОНОВ.
Яшкуль поселок.

Буцлтын комитетмүд бүрдәгдҗәнә

Костромск областин селәнә районар колхозмудын болн совхозмудын һардачнр йирин биш үүлдвр делгрүлв. Энд эднә һардврар аграрникүдин буцлтын комитетмүд бүрдәгдҗәнә.

Орн-нутгин болн республикин правительствүр, улсин депутатнрин областин болн районн Советмүдин күцәгч комитетмүдүр некәвр тәвҗ Буйск района күч-көлсч коллективсин элчнр түрүлҗ ирв. Эднә иим дуудврнь ю кергләхинь ил медүлҗәнә: малын хот белдлһнд болн урһц хуралһнд шефск дөң күргләһнә цуг төрмүдиг эрк биш хаһлх кергтә, селән һазрт эмтнд бәәцин туслмҗ күргләһнә комплексн пунктс секхмн, селәдлә телефонн болн радион сән залһлда эрк биш теткхмн.

Аграрникүд некәврмүдтән зергләд закврт тәвхәр бәәнә. Эдн цуг әдл-уушиг деревньсәр хулдхин төлә үс болн мах шаһгд йовулһиг зогсалһна болзг темдглҗәнә. Селәнә районын элчнр күчән негдүлв — областин буцлтин комитет бүрдәв.

Энүнә тускар КПСС-ин селәнә организацс юн гиҗ санҗадг болхв гисн шишлң сурвр һарад бәәнә. Ю чиги гинжахш! Мел XXVIII съезд көдлҗәх цагт селән һазрин партийн организацсин көдләчнрин ик зүнь амрлһнд һарв.

В. ГУСЬКОВ,
ТАСС-ин корр.
Кострома.

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Гордиевскихнә, Колодан болн Новоселовихнә өрк-бүлмүдт фермерск эдлахус бүрдәхин төлә Сугоякск совхозин һазрас 444,8 гектар участк ниилһҗ өгх зөв Красноармейск района күцәгч комитет нидн җилин үкр сард өгсмн. Эдн крестьянск эдлахусин «Озирис» нилцә бүрдәв.

Фермермүд банкас удан болзгт 50 миңһн арслңга ссуд авв, бәәх гермүд бәрхин төлә дакад 100 миңһн арслң авв, тәрәнә эк хулдҗ авхин төлә ахр болзгт 20 миңһн арслңга кредит авв. Эдн тосхлтын материалмуд, хойр трактор, һурвн автомашин, селәнә эдл-ахун зерзев хулдҗ авв.

ЗУРГТ: эврә һазр деер. Зүн бийәснь — Ольга болн Владимир Гордиевскчнр, Александр Колода.

ТАСС-ин зург.

ТУ МОСКВА ЭЛСТ

Така сарин 23,

САРН ӨДР

Негдгч программ. 15.20 — ТСН. 15.35 — Кинопрограмм. 16.30 — Бичкдүдин нег час. 17.30 — Политическ күүндврмүд. 19.00. 21.30 — Сән седклин наадд. Спортивн гимнастик. Гигн атлетик. США-һас үзүлгдҗәнә. 21.00 — Цаг. 21.55 — «Бенони и Роза». Зурһан серийтә худ. фильм. 2-ч серий. 22.55 — «Маэстро». Концерт. 00.00 — ТСН.

Хойрдгч программ. 15.15 — Сән седклин наадд. Гандбол. Залу улс. СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд. Волейбол. Күүкд улс. Кубан хамцу команд — КНР-ин хамцу команд. Спортивн гимнастик. Гигн атлетик. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Мертвые души». Тавн серийтә худ. фильм. 1-ч серий. 20.00 — Док. фильмин премьер. 20.40 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 20.55 — Концерт. 22.00 — Сән седклин наадд. Баскетбол. Залу улс. СССР-ин хамцу команд — Италин хамцу команд.

Бәәрн программ. 18.25 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 18.35 — Зар. 18.40 — «Республикин өдр» (Орс келәр). 18.50 — Телефильм. 19.10 — «ТВ-н тегрг шир». Шуд өггдәх соисхвр. 20.10 — Телефильм.

Така сарин 24,

МИГМР ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.30 — Мультфильм. 8.40 — «Виталий Семин». Фильмин премьер. 9.10 — Ангудын цирк. 9.55 — Концерт. 10.35 — «Тадн энүг чаднат». 11.20 — Бичкдүдин нег час. 12.20 — «Коллаж». 12.30. 15.30 — Цаг. 15.45 — «Нас водила молодость». Һурвн серийтә худ. фильм. 1-ч серий. 16.50 — «Телеэко». 17.20 — Артекд болсн көгжмин фестиваль. 18.00 — Девшлһн. Зангс. Зар. 18.30 — Цаг. 19.00. 21.30 — Сән седклин наадд. Үсчлһн. Гигн атлетик. 21.00 — Цаг. 21.50 — «Бенони и Роза». 3-ч серий. 22.45 — Литературн-художественн программ «Үг». 00.45 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.45 — [illegible] В. Анисимовихн дуулҗана. 9.05 — Бичкдүдт — фильм. «Тайна известная всем». 1-ч серий. 10.10 — «Мать и мачеха» фильмин премьер. 10.50 — Давтгдҗ үзүлгдәх телефильм. «И это все о нем». 1-ч серий. 12.05 — «Наадһасин театрин делкә». 1-ч соисхвр. 12.55 — Ритмическ гимнастик. 15.10 — Сән седклин наадд. Волейбол. Күүкд улс. СССР-ин хамцу команд — Канадын хамцу команд. Гандбол. Залу улс. СССР-ин хамцу команд — Япония хамцу команд. 16.10 — РСФСР-ин балһсдын телестудьс. 17.00 — Сән седклин наадд. Үсчлһн. Гигн атлетик. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Мертвые души». 2-ч серий. 20.20 — Док. фильмин премьер. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — «Коллаж». 21.05 — Вадим Егоровин дуд. 21.35 — Делегатск деер музей. 22.05 — П. И. Чайковскин нертә Нарт делкән 9-ч конкурс деер. 22.40 — Сән седклин наадд. Гандбол. Залу улс. СССР-ин хамцу команд — Чехословакин хамцу команд.

Бәәрн программ: 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 18.45 — Фильм-реклам. 18.55 — «Мана гинч». «Уралан». Малодербетовск района бичкдүдин ансамблин тускар. (Хальмг келәр). 19.20 — «Республикин өдр». (Орс келәр). 19.30 — «Культурин харсҗ». Соисхвр. О. И. Городовиковин нертә мерән төлә. 19.50 — «Шүлгч Б. Сангаджиева». 20.40 — Зар.

Така сарин 25,

ҮЛМҖ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.30 — Мультфильм. 8.40 — Док. фильмин премьер. 9.10 — Литературн-художественн программ «Үг». 11.10 — «Экологическ бумеранг». 12.30. 15.30 — Цаг. 15.45 — «Нас водила молодость». 2-ч серий. 16.50 — Көгжмин зөөр. 17.30 — Бичкдүдин нег час. 18.30 — Цаг. 19.00. 21.30 — Сән седклин наадд. Үсчлһн. Гигн атлетик. 21.50 — «Бенони и Роза». 4-ч серий. 22.45 — «Владимир Высоцкий. монолог». 23.45 — ТСН. 00.00 — Тверсу губерния эмтнә тускар.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.45 — Концерт. 9.15 — Бичкдүдт — фильм. «Тайна известная всем». 2-ч серий. 10.20 — Фильм-концерт. 11.10 — Давтгдҗ үзүлгдәх телефильм. «И это все о нем». 2-ч серий. 12.25 — «Наадһасин театрин делкә». 2-ч соисхвр. 17.00 — Сән седклин наадд. Үсчлһн. Гигн атлетик. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Мертвые души». 3-ч серий. Худ. фильм. 20.20 — В. Шувалов орс улсин дуд дуулҗана. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Док. фильмин премьер. 21.35 — Телевизионн көгжмин абонемент. 22.35 — Сән седклин наадд. Баскетбол. Залу улс. СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд.

Бәәрн программ: 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 18.40 — «Илдәр келҗ медүллһн». Соисхвр. 18.50 — «Республикин өдр». (Орс келәр). 19.00 — «Закан болн чи». Соисхвр. 19.40 — «Иван Пономаренко». Фильм-концерт. 19.55 — «Урһц-90». «Вознесеновский» совхозас өггдәх репортаж. 20.20 — «Иньгллтин келн». Хальмг кел медәг олн келн улсин орлцҗах соисхвр. (Хальмг келәр).

Така сарин 26,

ПУРВӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — Мультфильм. 9.20 — Артекд болсн көгжмин фестиваль. 10.00 — Док. фильм. 10.20 — «Владимир Высоцкий. монолог». 11.20 — Бичкдүдин нег час. 12.20 — «Коллаж». 12.30. 15.30 — Цаг. 15.45 — «Нас водила молодость». 3-ч серий. Худ. фильм. 16.50 — Кинопрограмм. Куба. 17.25 — Мультфильм. 17.40 «...Арвн хурһа күрәд уга болн терүнәс ах өмтнд». 18.30 — Цаг. 19.00 — Сән седклин наадд. Гигн атлетик. 21.00 — Цаг. 21.40 — Актуальн интервью. 21.50 — «Бенони и Роза». 5-ч серий. Худ. фильм. 22.50 — Девшлһн. 00.05 — Я. Поплавская, А. Тихонович болн «Счастливый случай» гидг бәг дуулҗана. 00.40 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00 — Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.45 — Фильм-концерт. 9.15 — «В поисках утраченного сокровища». Худ. фильм. 1-ч серий. 10.20 — Мультфильм. 10.55 — Давтгдҗ үзүлгдәх телефильм. «И это все о нем». 3-4-ч серийс. 13.05 — Наадһасин театрин делкә. 3-ч соисхвр. 16.55 — Ритмическ гимнастик. 17.25 — Сән седклин наадд. Усна поло. СССР-ин хамцу команд — США-н хамцу команд. 18.25 — «Коллаж». 18.30 — Цаг. 19.00 — «Мертвые души». 4-ч серий. Худ. фильм. 20.20 — Концерт. 20.45 — Бичкдүд, төвшүн нөөртән ортн! 21.00 — Кинофестиваль. 21.30 — Сән седклин наадд. Баскетбол. Залу улс. Волейбол. Күүкд улс. 23.00 — Режиссер Л. Бакрадзен фильмс.

Бәәрн программ: 18.25 — «Республикин программ». (Хальмг келәр). 18.35 — Фильм-концерт. 18.50 — «Республикин өдр». (Орс келәр). 19.00 — «Дольган». Бачүдын программ. 20.00 — «ТВ-н тегрг шир». Шуд таи өггдәх соисхвр.

«Җаңһрин» 550 җилин өөнд

ХОШУДА НУТГИН ХОЛЫНЬ ЯАХВ...

Октябрьск района «Октябрьский» совхозд хотна байр болв

Нарн өдрин өрүн. Иирин әрт босад. үкрән саа[illegible], түүһад һарһчкад, зандн улан цәәһән уудг әмтн хотна байр болх, гиж күләлджәсмн. Сар шаху өмн Джиргилтинск селәнә Советин медлд бәәх Октябрьск района «Октябрьский» совхозд хошуда һазрт хотна байр болхнь зарлгдла. Тер цагас авн селәнә цуг әмтн байрин эн өдрт белдвр кеҗәсмн. Селәнә Советин, совхозин һардврин әлчнр белдврин көдлмшиг һардж йовла. Тедн дунд Джиргилтинск селәнә Советин ахлач Василий Бадмаевич Надбитов, «Октябрьский» совхозин директор Һаря Бакуевич Санджиев болн нань кесг әмтн бәәнә. Тер дотр хот-хол кесн, ишкә гермүд тәвсн, нәәрин һазр белдсн кесг күн бәәхмн болжана. Эдн бас арһ-чидләрн дөн-нөкд болж хошуда һазрт болсн эн байриг өөдән кемжәнд давулхин төлә цугтан кев.

Тегәд байрин өмн өдр нәр болх һазрт шууглдж гүүлдҗәсн бичкдүд нарн өдр хамгин түрүн ирцхәв. Хальмг хувцта күүкд, көвүд дала. Тедниг хәләҗәһәд ямаран ке хувцн, гиж сәәжәвв. Эдн бас байрт орлцсн улс болад нөкд болад гүүлджәнә. Тегәд олна күчәр арвн часин алдид белдврин көдлмш төгсәд хотна байр эклх цаг өөрдв. «Октябрьский» совхозин [illegible] әмтн, «Сарпа», «Цаһан Нур» совхозмудас ирсн олн [illegible] әдл-ахуйн цуглулгд хурцхав. Хальмг дууна айст авлгдсн олн әмтн бийән бәрҗ чадад сцен тал өөрдцхәв.

Хотна байриг һарджах улс А. В. Санджиева болн Д. Б. Налхаев хошуда һазрт лавжах хотна байр эклжәхинь зарлад йөрәлин үгмүдән келцхәв.

— Чини-мини угаһар, хальмгин теегин авъяcар хотна байран кецхәй, — гиж эдн зарлцхав.

Терүнә дару «Октябрьский» совхозин хамгин тоомсрта әмтнд үг өггдв. А. М. Гаряева дәәнә өмн арвн нәәмтәдән, Хошудовск селәнә Советд көдлж йовсмн. Дууч-бичч, билгтә күүкн хошуда һазрин йисн өнчлә хамлан мана алдр дуулвр «Җаңһрин» 500 җилин өөнә байрт 1940 җил Элстүр одсмн. Тер хол цагас кесг җил давв. Ода болхла Хальмгт «Җаңһрин» 550 җилин ончта өөн темдглгдхмн. Б. Б. Хаваев бас эн һазра күн. Өсж-боссн һазрасн эн цергт мордад немшфашистск деермчирәс Төрскән харсж йовсмн. Ода күртл эн көгшн аав болж, олн дунд тоомср әәлж, баһчудт нүдн-ами болжана.

Селәнә тоомсрта әмтн, күч-көлснә ветеранмуд үгән келәд һарсна хөөн Джиргилтинск селәнә Советин ахлач В. Б. Надбитов үг авв. Өдгә цагт эн селәнд 13 келн-әмтнә әлчнр ни-негн бәәж, олна малд әлвг тежәл белдлһн, әмтн бәәдг гермүд тосхлһна болн нань чигн тәрмүд хаһлж йовна. Урднь бичкн селән бәәсн һазрт цаһан чолун гермүд дүнгәж зогсжана. Бәәдг әмтнә то темдгтәһәр өсәд дундын школ, амбулаторь, магазид болн нань чигн учрежденьс тосхгдсмн. Октябрьск МЖС болж бүрдсн эн әдл-аху «Октябрьский» совхозд хүврәгдлә. Эн совхозиг һардад олн зүсн тәрмүд хаһллһнд темдгтә тәвцән орулсн И. В. Соломянный, А. М. Цаганов, П. М. Бамбарыков, Н. Б. Ба[illegible]ев эднд хотна байрт иртн гисн үрвр кегдсмн. Эн селәнд бәәсн, көдлж йовсн талдан әмтн хотна байрт орлцх саната бәәлә. Цуһар эдн эс ирж чадсн биинь йөрәлин үгмүдән илгәж.

Хотна байр эклснь зарлгдад цөөкн минут давсна хөөн хойр әңгд хувагдсн селәнә әмтн өвкнриннь авъяст итклтәһән медүлхәр шунв. Олн әмтн хурсн «Октябрьский» совхозин цутхлһд ишкә гермүд тәвгдсиг зааж келләвидн. Нарн өдр тер гермүдиг бер көвүн хойрин әлгн-садн әәләд кеерүлцхәв. Хотна байрин программар эн өдр хальмг хүрм белдәд давуллһн үзүлгдх бәәсмн. Хойр ишкә герин өөр ке-сәәхн хальмг хувцта медәтир, дундын наста заяус, күүкд улс үзгднә. Көвүнә һазрин әмтн үүмәтә бәәнә. На-цааһинь күүнәд күүкнә һазрур зәәг орулх цергтә. Көвүнә эк-эцк В. Барняев, Г. Босхомджиева хойрт эн даавртa цаг. Улл уга зәәг орулх күн В. Лиджиев күүкнә хотнур йовж одв. Зәвәр күләвртә болсн биинь эн кергән күцәһәд, худнртаһан өөрхн әлгн болхан медүлж келәд хүрм болх цаг зааж ирсмн.

Сән зәәг авсн көвүнә эк-эцк, әлгн-садн хүрмд белдҗәнә. Медәтирнь ю авч йовхинь, ямаран юм кехинь зааж өгчәнә. Цаһан идән альд бәәнә, дер аввт, кеду күн йовхм, ахлачнь кемб? гисн үгмүд соңсгдад бәәнә. Берин һазрт чигн белдврин кем гүргүдән орчксмн. Хотна эн байрт болжах хүрмд күүкнә эцк болсн А. М. Хулхачиевин иштә герүр олн әлгнь ирәд демән өгч хүрмд белджәнә. Тер кемднь көвүнә әлгнь цаһан идәһән, хүрмин әркән авад мөрн тергәр зөв әргәд һарч йовцхана. Хаалһ удан, халун һаң болвчн берин зодас йовсн әмтн инәдтә-наадта йовхнь үзгднә. Удан хаалһд муурад ирсн улс өөрдәд ирснәннь зәәг орулад күүкнә герт ирж буужана.

Тедниг ахлачлж ирсн Гаврил Бембеевич Бухаев худиртаһан мендләд көвүнә һазрас авч ирсн юмиг хәләһәд орулти гиҗәнә. Берәд, күүкдт, медәтир авч ирсн юмиг хәләһәд, шинжләд орулх зөв өгчәнә. Цаарандь чигн кезәңк хальмг авъясар худириг деер һарһж суулһжана. Ахлач Г. Б. Бухаевин дару С.-Г. Б. Кокаев хойрдгч болж суусмн, һурвдгчнь К. Э. Бадмаев, әмгн болж Б. Х. Дорджиева, бер болж Ш. Кекеева эдн ирсмн. Ут-турштан көвүнә һазрас йисн күн ирсн болж һарв. Хәрсн цагт күүкн арвдгчнь болх. Келхд, бер көвүн хойрин дүриг герги залу хойр Геннадий болн Рита Кокаевихн наадв.

Ирсн худир тоогдад, хүрм циргәд бәәнә. Хотна байрт орлцсн олн әмтн бас байрт авлгдж цугинь чикәр кеҗәнү, гиж шимлдҗәхнь соңсгдна. «Хүрм гихлә, хумха ясн көлврдг» гидгәр хошуда һазрт болсн хотна байрт болжах хүрмд то уга олн әмтн ирж. «Орсн хур гиидг, ирсн гинч хәрдг» гидг кезәңк хальмг үлгүрәр худир күүкән авад хәрх цаг өөрдәд ирв. Эк-эцкнь, өөрхн әлгн-саднь хәрд һарчах күүкнләһән мендләд һарчана.

Күүк күргх әмтиг Виктор Борисович Муев һарджана. Нирглд һарсн худирин хойр мөрн терги сценә өөр ирж зогсв. Ахлач болжах В. Б. Муев болн Г. Б. Бухаев хойр хотна байрт орлцжах әмтнд хүрмд орлцҗах әмтнә нер заажана. Шоглад, хатхад келҗәх эн үгмүдиг әмтн альх ташад тосв.

— Моһа келәр маңнаһарнь хатхад, бөкүн келәр бөөрәрнь хатхад, хальмг хурц үгәр хавлн келдг, хар усн деер өрм бәәдгәр келдг хошуд әгчин залу Конан Боован Саңһж-Һәрә. Зөв үгән келдг, күүнә зүрк хануллдг, цаһан саната, баахн наста, бийән зөв цогцта, теглг нурһта баавин шар Бамбарыка Михалин Юра гидг залу, — гиж Г. Б. Бухаев бийән дахсн улсиг таньлдулжана. Талдан әмтнә тускар чигн эн бүлән, хурц үгән келв.

Дарунь сцен деер һарч ирсн В. Б. Муев әврәксән буулад магтсн деерән бийән мартҗахш.

— Нәәһинь олж келдг, келн әәдрм келдг, бийән зөв цогцта, шулун-дулун Баһ-Цоохра нутга, Баруна көвүн Мууһа Борисин Виктор, ахлач болж ирүв, тадн намаг таняд, медәд бәәхговт, — гиҗәнә.

Эклцәс авн сүл күртлән хальмг келәр давсн эн нәрнааднд Джиргилтинск селәнә Советин медлд бәәх «Октябрьский» совхозин күч-көлсчнр хошуда нерән дуудулжахан медүлв. Эдн төрскн келән йилһән сән кевәр меднә, өвкнриннь авъяст ит[illegible]тә, терүг цааранднь делгрүлх саната. Терүнәс байрта юмн бәәдг болхий? Келхд, хошуда һазрт давсн хотна байрин өдрлә һанцхн хүрм биш мөрнә урлдан, чидлән сорлһн, цалм хайлһн, нань чигн дөрлдән болв. Аш сүүлднь эн байриг белдлһнд ик тәвцән орулсн хальмг келнә болн литературин багш Анна Васильевна Санджиеван нер заах кергтә. Эн күүкд күн байрин программ, йөрәлин үгмүд бичж бичсмн. Им улст әдл-ахун һардвр, селәнә Советик дөң болад олна күчәр хотна байран давулв. Келхд, Октябрьск района нань чигн әдл-ахуст «Җаңһрин» 550-ч җилин өөнд нерәлгдсн байрин өдрмүд давжана.

САҢҺЖ-ҺӘРӘН Иван,
мана шишлң корр.

ЗУРГУДТ: хошуда һазрт давсн хотна байр.

А. Джавинови цоксн зургуд.

● 50 җил урд барлгдла

Үүдәлтин булг

Доржин Басң — нертә хальмг шүлгч болн прозаик. Билтә эн бичәч хальмг болн орс келәр хәр һар деgтр барлж һарһсмн. Теднинь умшачнр бүләнәр тосж умшдаг дурта билә. Эн орсин классикүдин алдр үүдәврмүдиг орчулж хальмг улсиг тедилә таньлдулла, А. С. Пушкинә «Евгений Онегиниг», [illegible]

Цимлянск усна тогталыг тенгс гиж нерәднә. Терүнь учрта, юнгад гихлә аһуһарч эн йир ик. Тиигчкәд энд әмтн амрхд цуг сән таал үүдәгдсн бәәнә. Энд бәәршлсн «Чайка» турбазд Ик Царң селәнә дундын школын сурһульчнр амрад ирв. Амрлһна кемд сурһульчнр олн зүсн керг-үүлдврт шуумлһа[illegible] орлцад, цаган ик сергмжтәһәр давулв. Үлгүрнь, спортын өдр, күүкдин марһан, «Юн? Альд? Кезә?» гисн нерәдлтә [illegible]

Тенгсин көвәд

Зуни амрлһан сурһульчнр соньнар давулжахд шефмүдин — «Октябрьский» нертә кооперативин әч тус бәәхнь лавта. «Чайка» турбазд амрх арһ учрасн кооператормудт күүкд-көвүд зүркән хавлтан өргжәнә.

Турбазд бәәсн кемднь сурһульчнриг багш Людмила Ивановна Дорджиева [illegible]

гинь вов.

Тегэд байрин эмн өдр нарболх һазрт шууглдж гүүлдҗәсн бичкүд нарн өдр хамгин түрүн нилхәв. Хальмг хувцта күүкд, көвүд дала. Тедниг хәләҗәһәд ямаран ке хувцн, гиҗ санҗәвв. Эдн бас байрт орлцсн улс болад нөкд болад гүүлдҗәнә. Тегәд олна күчәр арвн часин алднд белдврин көдлмш төгсәд хотна байр эклх цаг өөрдв. «Октябрьский» совхозин бәәрн әмтн, «Сарпа», «Цаһан Нур» совхозмудас ирсн олн гиичнр әдл-ахуи цутхлигд

... Һазра нүн. Өөҗ босен һазраен эн цергт мордад немшфашистсн деермчирәс Төрскән харсҗ йовсмн. Ода күртл эн көгшн аав болҗ, сән дунд тоомср эзлҗ, бәкчүдт нүдн-ами болҗана.

Селәнә тоомсрта әмтн, күч-көлснә ветеранмуд үгән келәд һарсна хөөн Джиргилтинск селәнә Советин ахлач В. Б. Надбитов үг авв. Өдгә цагт эн селәнд 13 келн-әмтнә әлчир ни-негн бәәҗ олна малд әлвг тежәл белдлһнә, әмтн бәәдг гер-

...туб-рьский» совхозин цутхлгд ишкә гермүд тәвгдсиг бааҗ келлавидн. Нарн өдр тер гермүдиг бер көвүн хойрин элгн-садн эзлад кеерүлцхәв. Хотна байрин программар эн өдр хальмг хүрм белдәд давуллһн үзүлгдх бәәсмн. Хойр ишкә герин өөр ке-сәәхн хальмг хувцта медәтнр, дундын наста залус, күүкд улс үзгднә. Көвүнә һазрин әмтн үүмәтә бәәнә. На-цааһинь күүнәд күүкнә һазрур зәәг орулх кергтә. Көвүнә ах-эцк В. Бар-

...повхнь үзгднә. Улан хаалһд муурад ирсн улс өөрдәд ирснәнь зәәг орулад күүкнә герт ирҗ бууҗана.

Тедниг ахлачлҗ ирсн Гаврил Бембеевич Бухаев худиртаһан мендләд көвүнә һазрас авч ирсн юмиг хәләһәд орулти гиҗәнә. Берәд, күүкдт, медәтнр авч ирсн юмиг хәләһәд, шинҗләд орулх зөв өгчәнә. Цааранднь чигн кезәнк хальмг авъясар худириг деер һарһҗ суулһҗана. Ахлач Г. Б. Бухаевин дару С.-Г. Б. Ко-

...хойр мөрн терги сеснә өөр ирҗ зогсв. Ахлач болҗах В. Б. Муев болн Г. Б. Бухаев хойр хотна байрт орлцҗах әмтнд хүрмд орлцҗах әмтнә нер зааҗана. Шогләд, хатхад келҗах эн үгмүдиг әмтн альх ташад тосв.

— Моһа келәр манһарнь хатхад, бөкүн келәр бөөрәрнь хатхад, хальмг хүрц үгәр хавлн келдг, хар усн деер әрм бәәдгәр келдг хошуд зәгин залу Кокан Боован Санһҗ-Һәрә. Зөв үгән келдг, күүнә зүрк хануулдг, цаһан

...тернүг шааранднь делгрүлх сапата. Терүнәс байрта юмн бәәдг болхий? Келхд, хошуда һазрт давсн хотна байрин өдрлә һанцхн хүрм биш мөрнә урлдан, чидлән сорлһн, цалм хайлһн, нань чигн дөрлдән болв. Аш сүүлднь эн байриг белдлһнд ик тавцан орулсн хальмг келнә болн литературин багш Анна Васильевна Санджиеван нер зааҗ кергтә. Эн күүкд күн байрин програмы йөрәлин үгмүд бедлҗ бичсмн. Иим улст әдл-ахун һардвр, селәнә Совет

ик дөң болад олна күчәр хотна байран давулв. Келхд, Октябрьск района нань чигн әдл-ахуст «Җаңһрин» 550-ч җилин өөнд нерәдгдсн байрин өдрмүд давҗана.

САНҺҖ-ҺӘРӘН Иван,
мана шишлң корр.

ЗУРГУДТ: хошуда һазрт давсн хотна байр.

А. Джавиновин цокси зургуд.

ТУ МОСКВА ЭЛСТ

Така сарин 27,

БАСҢ ӨДР

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 — Мультфильмс. 9.05—Док. фильм. 9.25 — Девшлһн. 10.45 — Һазр, әмд бә. 11.40 — «...Арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ’ах әмтнд». 12.30. 15.30 —Цаг. 15.45—Концерт. 16.45 — Кинопрограмм. Мали республик. 16.45 — Мультфильм. 16.55 — «Мадн хәәҗ йовнавидн». 17.30 — Телетагт. 18.30 — Цаг. 19.00 — Сән седклин наадн. Гиигн атлетик. 21.00 — Цаг. 21.40 — «Бенони и Роза». 6-ч серий. Худ. фильм. 22.40 — Эн билә... билә... 23.10 — «Хальц». 00.55 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00—Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильмин премьер. 8.55 — Концерт. 9.25 — «В поисках утраченного сокровища». 2-ч серий. Худ. фильм. 10.30 — Мультфильм. 11.00 — Давтгдҗ үзүлгдҗах телефильм. «И это все о нем». 5-ч—6-ч серийс. 13.10 — Концерт. 17.00 — Мультфильм. 17.20 — Сән седклин наадн. Бейсбол. СССР — США. Гиигн атлетик. 18.30 — Цаг. 19.00 — «Мертвые души». 5-ч серий. Худ. фильм. 20.25 — «Коллаж». 20.30 — Ю. Дранга болн Б. Тимур нааджана. 20.45 — Бичкдуд, төвшүн нөөртән орти! 21.00 — Сән седклин наадн. Гандбол. Залу улс. Волейбол. Күүкд улс. Усна поло. СССР-ин хамцу команд — Испания хамцу команд. 23.00 — Көгжмин гороскоп.

Бәәрн программ: 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 18.45 — «Күмн-әмтнә ик нүүврин хаалһар». Соисхвр. 19.10 — «Республикин өдр». (Орс келәр). 19.20 — Фильм-зар. 19.30 — «Яарм урвр кежәнә». Соисхвр. 19.50 — «Улсин билгин зөөр». Хальмг келәр шүдтән өггдҗәх соисхвр.

Така сарин 28,

БЕМБӘ ӨДР

Негдгч программ: 6.30—120 минут. 8.30 — Ду тоалдҗ ав. 8.45 — Мана сад. 9.15 — Коммерческ зәңгс. 9.45 — «Иранск дневник». 10.00 — «Аһрусна делкәд». 11.00 — Сән седклин наадн. Спортивн гимнастик. Баскетбол. Залу улс. 13.15 — «Кинти дәәнә» хөөн делкән туск хәләц. 13.35 — Мультфильм. 13.45 — Хол болн өөрхн дун. 14.25— Советск-американск «Диалог» гидг хамцу предприятин тускар. 15.20 — «Пи» гидг темгтәһәр. 16.30— «Союз племени ирокезов». Худ. фильм. 17.50 — Мультфильм. 18.00 — Нарт делкән панорам. 18.45 — Телехәләһәчирин суврвр. Худ. фильм «Шерлок Холмс и доктор Ватсон». 1-2-ч серийс. 21.00 — Цаг. 21.40 — «Иньгллтин хаалһс». 23.30 — ТСН. 23.45 — Сөөнә өрәл күртл болн сөөни өрәлин хөөн.

Хойрдгч программ: 8.00—Өрүни гимнастик. 8.15 — Бәәчуд дуулҗана болн биилҗәнә. 8.30 — «Риск — благородное дело» Худ. фильм. 9.50 — Мультфильм. 10.00 Сән седклин наадн. Спортивн гимнастик. Видеоканал. Нөкцлтлһн. 13.45 — Сән седклин наадн. Бөк ноолдан. 14.30 — Видеоканал. «Советск Эрәсә». 17.00 — Сән седклин наадн. Художественн гимнастик. 20.00 — Бичкдуд, төвшүн нөөртән орти! 20.15 — Сән седклин наадн. Гандбол. Залу улс. 21.00 — Цаг. 21.40 — Әрдүн улсин төлә мультфильмс. 22.00 — Сән седклин наадн. Велоспорт. Бокс. Бөк ноолдан.

Бәәрн программ: 14.30 — «Җаңһрин» орн-нутгт». Соисхвр. 15.20 — «Яһҗ бидн өөнд белдҗәнәвидн». Шүдтән өггдҗәх соисхвр.

Така сарин 29,

НАРН ӨДР

Негдгч программ: 8.00 — Спорт цуһараннь төлә. 8.15 — Ритмическ гимнастик. 8.45 — «Спортлото» тираж. 9.00 — «Өрүн әртәс авн». 10.00 — Төрскндән нерглһн. 11.00 — Өрүни сергмҗтә программ. 11.30— Зуучирин клуб. 12.30 —Сән седклин наадн. Велоспорт. Спортивн гимнастик. 14.50 — Көгжмин киоск. —15.20 — «Дүр». 16.20 — Концерт. 16.40 — Украинск мультипликацнг мандур юн күлҗәнә. 17.40 — Селәнә час. 18.55 — Зургин конкурс. 19.00 — Нарн өдрин кинозал. 19.10 — Мультфильм. 19.20 — «Большой забег». Худ. фильм. 21.00 — Цаг. 21.40 — Мөңк юмна туск тоолвр. 21.55 — «Дун-90». 23.05— СССР—ФРГ-н Нарт делкән театральн фестивалин тускар.

Хойрдгч программ: 8.00 — Зарядкд, зогс! 8.15 — «Экранд 01 цергллт». 8.40 — «Праздники детства». Худ. фильм. 10.05— Док. фильм. 10.20 — Телепрограмм «Эрк бүл». 11.20 — «Дорд үзгин Сибирь». 11.30 — Зуучирин клуб. 13.00 — Концерт. 14.30 — Видеоканал «Советск Эрәсә». 17.00 — Нарт делкән программ. 18.00 — Сән седклин наадн. Бөк бәрлдлһн. Художественн гимнастик. 20.00 — Бичкдуд, төвшүн нөөртән орти! 20.15 — Сән седклин наадн. Усна поло. 20.45 — Бәәдүн улсин төлә мультфильм. 21.00 — Цаг. 21.40 — Сән седклин наадн. Хоккей. СССР-ин хамцу команд — ФРГ-н хамцу команд. 2-3-ч кем. Велоспорт. Бокс.

ТАКА САРИН 20, БАСҢ ӨДР.

Негдгч программ: 6.30 — 120 минут. 8.35 —«...Арвн зурһа күрәд уга болн терүнәс ах әмтнд». 9.20 —Телефильм. 10.20 —Док. фильм. 10.35 —А. Мироновин нертә актерск дуувн конкурс. 11.25 —Бичкдудин нег час. 12.30, 15.30—Цаг. 15.45—Шостаковичин нертә Государственн квартет нааджана. 15.55 —Бичкдудт— фильм. «Питер Пэн» 2-ч серий. 17.05 — Г. Тукаин үүдәлтин туск тел. док. фильм. 17.50 —Шүлглән. 17.55 —Док. фильмин премьер. 18.30 —Цаг. 19.00 — Бичкн концерт. 19.30— Девшлт. Зәңгс. Зар. 20.00 — Останкино күүндвр кежәнә. Телеүзгдл иргчдән ямаран болхмб. 21.00 —Цаг. 21.40 —«Коллаж». 22.00— «А» гидг программ. 00.30 — ТСН.

Хойрдгч программ: 8.00— Өрүни гимнастик. 8.15 — Док. фильм. 8.55 —Хаалһар зәмшг үгаһар йовлһн. 9.00 —Док. фильмин премьер. 9.20 —Бичкдудт — фильм. «Старая крепость». 7-ч серия. 10.25, 11.55 — Док. фильмин премьер. 11.20 — Көгжмин концерт. 12.25 — Давтгдҗ үзүлгдҗәх телефильм. «Претендент». 4-ч серия. 20.00 — Бичкдуд, төвшүн нөөртән орти! 20.15 — П. И. Чайковскин нертә Нарт делкән IX конкурс деер. 20.55 — Волейбол. Күүкд улс. Перун хамцу команд —КНР-ин хамцу команд. США-һас үзүлгдҗәнә. 23.00 — Александр Сокуров болн терүнә фильмс.

Бәәрн программ: 18.30 — «Республикин өдр». (Хальмг келәр). 18.40 — Зар. 18.50 —«СПИД гемлә кеҗәх нөкцлтин ноолдан». Соисхвр. 19.20 —«Республикин өдр». (Орс келәр). 19.30 — «Фольклорт дурта клуб». Городовиковск балһсна «Герел» гидг ансамблин тускар. 19.55 —Зар.

● 50 җил урд барлгдла

Үүдәлтин булг

Дорҗин Басң — нертә хальмг шүлгч болн прозаик. Билгтә эн бичәч хальмг болн орс келәр хөр һар дегтр барлҗ һарһсмн. Тедннь умшачнр бүләнәр тосҗ умшхдан дурта билә. Эн орсин классикүдин алдр үүдәврмүдиг орчулҗ хальмг улсиг тедилә таньлдулла. А. С. Пушкина «Медный всадникиг», «Евгений Онегиниг», М. Ю. Лермонтовин, Т. Г. Шевченкон, В. В. Маяковскин шүлгүдиг болн поэмсиг орчулсмн.

Дорҗин Басң эврәннь «Чик хаалһ» гидг романдан хальмг улсин җирһлд коллективизацин кемд учрсн тоотыг тодрхаһар үзүлҗәнә. «Урмдлһна үүдәлтин булг» гидг статьяһан Дорҗин Басң 1940 җилин һаха сарин 5-д орс келәр «Ленинский путь» газетд барлсмн. Энүг хальмг келнд орчулад барлҗанавидн.

Мана шүлгчнр болн бичәчнр эн өөнд ик өргмҗтә бәәдлд белдвр кеҗәнә, юнгад гихлә «Җаңһр» өдгә цагин советск шүлглә өмд булг болҗана. Республикин шүлгч, бичәч болһн эн поэмд эврәннь үүдәврмүдән нерәдв.

Өөнд белдгдҗәх өдрмүдт, хальмгин бичәчнр дару-дарунь радиоһар үг келҗәв, газетмүдин халхсар эврәннь статьясан барлҗав, предприятьмүдәр, организацсар болн колхозмудар литературн асхд бүрдәҗәв. Бичәчнрин организацас шишлң лектормуд үүрмүд Тюлюмджиев болн Мукебенов хойр илһгдҗ һарһгдла. Элст — Дивн хоорнд тосхгдҗах хаалһин участкудар шүлгчнр болн бичәчнр «Җаңһрин» туск докладмуд болн эпосин оңц дуд умшҗ өглә.

Өдгә цагин алдр җаңһрч Басңга Мукөвүн Далвнга кутгин сурһульчнрин, баһчудын болн колхозникүдин өмн болсн хургудт, литературн байрт орлцҗ «Җаңһрин» бөлгүд дуулҗ өглә. Энүг альднь чигн байртабахмҗтаһар тосҗала. Басңга Мукөвүн Городовиковин тускар шүлг һарһла. Энүнәс авн шин бөлг болн «Җаңһрин» нег дуунә шин вариант бичүлҗ авгдла. Басңга Мукөвүнәс бичүлҗ авгдсн дуд хурц келәрн, янзарн йилһрнә.

«Улан туг» гидг литературн-художественн журнал эн җил эклснәс авн эпосин чинриг тархаҗ медүлх соньн материалмуд барлв.

Шүлгч Лееҗнә Церн «Тарха көвүн» гидг ик поэм бичв. Энүнә үүдәлтд эн хамгин ик гисн поэм. Эн поэм хальмг улсин хамгин дурта Арслңгин арг улан Хоңһрт нерәдгдҗ. Дәкәд эн кесг дуд бичн. «Җаңһрин» тәрәр бас ду бичҗәнә. Шүлгч Түлмҗин Михаил Сандлын туск ду бичв. «Җаңһрч» гидг ик поэм бичҗәнә. Эн тем хальмг бичәчнрин үүдәлтд шин тем болҗана. Улсин ами үгин зөөр хадһлсн әмтнә тускар нег чигн ик үүдәвр уга.

Шүлгчнр Л. Инджиев, С. Эрдюшев, Д. Кугультинов болн талдан шүлгчнр «Җаңһрт» нерәдҗ оңц дуд болн шүлгүд бичҗ. Драматург Басңга Баатр «Җаңһрин» тәрәр пьес бичв. Эн пьесиг Хальмгин бичәчнрин Правлян тааҗ зөвшәлв. Басңга Баатрин «Бумбин орн» гидг пьес өөнә өдрмүдт хальмг государственн театрт тәвгдхмн.

Шүлгч Аксен Сусеев «Хөв хаалһн» гидг оңц пьес бичв. Эврәннь үүдәврт эн улсин зун җилмүдин сансн күцлиг, советск йосна төлә гражданск дәәнә җилмүдт болсн ноолданла залһлдулҗ үзүлснь авторин ик бүтмҗ гих кергтә. Шүлгч Д. Саблуков Хоңһрин тускар радиопьес бичв.

«Җаңһрин» баатрмудын сичтә сән дүрмүд, мана шүлгчнрт болн бичәчнрт урмдлһна үүдәлтин булг болҗ, тедниг шин үүдәврмүд үүдәхин төләд дуудх. Алдр төрскнә баатрлгч өдрмүд урднь «Җаңһрт» дуулгдҗ йовсн идеймүдлә, санлла ирлцҗ йовна. Энүг үүдәсн улсин санлд эдн мөңкинд хадһлгдхмн.

Җилмүд давх, моһлиг һазран зурһана нег хүвд социалистическ государств тосхсн, ах-дү улсин хөвтә иниц бүрдәҗ батлсн, мана советск баатрмудын тускар, шин үүдәврмүдт туульс, тууҗс келгдх. Күмн әмтнә саруль хаалһин төлә ноолдҗах үүдәгч әмтнә тускар шүлгчнр болн бичәчнр шин дуд дуулх. Эдүд мандлсн гертә хаалһ алдр болн мөңк өмд Ленин зааҗ өглә.

«Ленинский путь» газет. 1940 җилин һаха сарин 5.

Цимлянск усна тоггалыг тенгс гиҗ нерәднә. Терүнә учрта, юнгад гихлә аһуһарн эн йир ик. Тиигчкәд энд әмтн амрхд цуг сән таал үүдәгдсн бәәнә. Энд бәәрлдсн «Чайка» турбазд Ик Царн селәнә дундын школын сурһульчнр амрад ирв. Амрлһна кемд сурһульчнр олн зусн нерн-үүлдврт шуумнаһар орлцад, цаган ик сергмҗтәһәр давулв. Үлгүрнь, спортын өдр, күүкдин марһан. «Юн? Альд? Кезә?» гисн нерәдлтә марһан йир соньн болв.

Кесг экскурсьт одад, көвүд-күүкд бәәрн һазрин тууҗла, ке-сәәхн бәәдллә таньлдв. Теплоходар Тең һолар зуучллһн сурһульчнрт икәр таасгдв.

Теңгсин көвәд

Зуни амрлһан сурһульчнр соньнар давулҗахд шефмүдин — «Октябрьский» кертә кооперативин ач-тус бас ик лавта. «Чайка» турбазд амрх арһ учрасн кооператормудт күүкд-көвүд зүркн хәәлтән өргҗәнә.

Турбазд бәәсн кемднь сурһульчнриг багш Людмила Ивановна Доржиева килмҗтәһәр хәләҗ-харв. Сурһульчнрин бүрдәсн олн зүсн марһанд, наадмд орлцад, сәәв-селвгән өгәд, эн багш көвүд-күүкдт цаган тустаһар давулхднь дөңгән күргв.

Мана корр.

«Җирһл» ансамбль

Района Мирный поселкд фольклорн ансамбль бүрдәд цөн цаг давв. Болв ансамбльд орлцачнр эврәннь билг-эрдмәрн әмтнд байр үүдәнә.

Мирненск КПП-н үйч Лариса Николаевна Каруеван дуулсн дуд соисачнрин седкл авлна. Булгун Бембеевна Оконова болн Мария Халгаевна Бельпикова хойр домбр цокн, дуд дуулна. Ансамблин коллективин белдсн концертин соньн программ поселкин әмтнә ик, баһ угад таасгдна.

«Җирһл» ансамблин коллектив района әдл-ахусин болн предприятьмүдин коллективслә соньн харһлт кеҗ, концертин программан тедд үзүлнә. Тегәд чигн эдн олн дунд тоомср эзлнә.

Мана корр.

Редакторин дарук А. Б. ЭРДНИЕВ.

Партин, дәәнә болн күч-көлснә ветеран **Болдырев** Бадма Бораевич өңгрсид КПСС-ин Элст балһсна комитет, улсин депутатнрин балһсна Советин күцәгч комитет болн ветеранмудын балһсна Совет һундл төрәд, садн-элгнәннь бөһн өөрхн улсиннь зовлңгиг хувалцҗана.

Мана хайг:

Элст балһсн,
Ленинә уульнц, 243,
«Хальмг үнн»
газетин редакц
Телефод: 5-54-09,
5-64-41

К—00721 Республиканская типография Государственного комитета Калмыцкой АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, гор. Элиста, ул. Ленина 245. Заказ 1327.